

**Міністерство освіти і науки України
Мукачівський державний університет
Кафедра теорії та методики початкової освіти**

**ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТИ
ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ
З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ**

Навчально-методичний посібник

для студентів денної та заочної форм навчання
спеціальності 013 «Початкова освіта»

**Мукачево
МДУ 2018**

УДК 373.3.09.011.3-051:37.011.3-052-056.45(075.8)

*Розглянуто та рекомендовано до друку
Науково-методичною радою Мукачівського державного університету
протокол № _____ від _____ 2018 р.*

*Розглянуто та схвалено
на засіданні кафедри теорії та методики початкової освіти
протокол № 8 від 29 грудня 2017 р.*

Укладач

Молнар Т. І. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії та методики початкової освіти МДУ

Рецензент

Черепаня Н. І. – зав. кафедри теорії та методики дошкільної освіти МДУ, кандидат педагогічних наук, доцент

О-64

Організація роботи вчителя початкової школи з обдарованими дітьми: навчально-методичний посібник для студентів денної та заочної форм навчання спеціальності 013 «Початкова освіта» / укладач Т. І. Молнар. – Мукачево: МДУ, 2018. – 59 с. (3,1 авт.арк.).

Навчально-методичний посібник доповнює основний зміст дисципліни «Педагогічні основи роботи з обдарованими дітьми» з урахуванням сучасних досягнень педагогічної науки. Теоретичний і практичний матеріал може використовуватися під час аудиторного опрацювання курсу, а також для організації самостійної роботи студентів.

Видання адресовано студентам денної та заочної форм навчання спеціальності 013 «Початкова освіта», вчителям початкової школи та всім, хто досліджує проблеми освіти й виховання обдарованих дітей.

ЗМІСТ

Передмова		4
Розділ 1.	ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ ОБДАРОВАНОСТІ	5
1.1.	Концептуальні підходи до проблеми розвитку обдарованої особистості в психолого-педагогічній літературі	5
1.2.	Типи обдарованості, їх характеристика	8
1.3.	Діагностика дитячої обдарованості	13
Питання для самоконтролю		18
Розділ 2.	ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ УЧНЯМИ В УМОВАХ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	19
2.1.	Методи і форми роботи з обдарованими молодшими школярами	19
2.2.	Науково-педагогічний проєкт «Інтелект України»: теоретичні та практичні аспекти реалізації в початковій школі	21
2.3.	Проблема готовності вчителя початкової школи до роботи з обдарованими учнями	24
Питання для самоконтролю		27
Розділ 3.	СИСТЕМА РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ: СТАН, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ	28
3.1.	Роль батьків у вихованні обдарованої дитини	28
3.2.	Педагогічний супровід обдарованих учнів: вітчизняний і зарубіжний досвід	31
3.3.	Стан освіти обдарованих дітей в Україні	36
Питання для самоконтролю		40
Післямова		41
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ		42
ДОДАТКИ		45

Передмова

На сучасному етапі розвитку українського суспільства нагальним є залучення до процесів державотворення громадян, які здатні по-новому підійти до розв'язання важливих суспільних завдань. У зв'язку з цим виникає потреба у розвитку активних, творчих особистостей, що, у свою чергу, актуалізує проблему обдарованості. Раннє виявлення, навчання і виховання обдарованих дітей визнається одним із головних напрямів удосконалення системи освіти.

Сьогодні перед школою стоїть завдання максимального розкриття і розвитку потенціалу кожної особистості, формування людини як суб'єкта соціального та професійного життя, підготовки її до самовдосконалення, самовизначення та самореалізації. Зокрема, у Державній національній програмі «Освіта» (Україна XXI століття) наголошується, що серед пріоритетних напрямів реформування шкільної освіти є своєчасне виявлення ранньої обдарованості, забезпечення умов для розвитку талановитих дітей, а також удосконалення навчально-виховного процесу в закладах освіти з урахуванням особистих якостей, стану здоров'я, природних задатків дитини.

Підтримка обдарованості на законодавчому рівні є одним із пріоритетних напрямів державної політики в Україні. Про це йдеться у Законах України «Про позашкільну освіту», «Про основні засади державної підтримки обдарованих дітей та молоді на Україні», «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні», Указі Президента «Про заходи щодо розвитку системи виявлення та підтримки обдарованих і талановитих дітей та молоді», метою яких є створення сприятливих умов для реалізації творчого потенціалу українського народу, пошуку, підтримки та стимулювання інтелектуально і творчо обдарованих дітей та молоді, самореалізації творчої особистості в сучасному освітньому просторі.

У нових соціокультурних умовах особливої актуальності для вітчизняної школи і педагогіки набуває розробка питання не тільки пошуку і розвитку обдарованості у дітей, а й формування творчих здібностей майбутнього фахівця, його підготовка для забезпечення оптимальних умов розвитку підростаючого покоління.

Розділ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ ОБДАРОВАНОСТІ

1.1. Концептуальні підходи до проблеми розвитку обдарованої особистості в психолого-педагогічній літературі

Соціально-економічні перетворення суспільства зумовили необхідність формування інтелектуального потенціалу нації. У зв'язку з цим проблема реалізації обдарованості особистості, оптимального розвитку її здібностей, виявлення і підтримки талановитих дітей займає особливе місце серед пріоритетних завдань сучасної педагогічної науки.

У науковій літературі знаходять висвітлення такі аспекти проблеми обдарованості, як питання індивідуальних відмінностей обдарованих дітей (Б. Ананьєв, Л. Виготський,); виділення сфер та видів обдарованості (Ю. Гільбух, М. Гнатко); розвиток обдарованості на різних вікових етапах (В. Давидов, Н. Лейтес); виявлення і розвиток обдарованості учнів (Дж. Рензулі, В. Крутецький). У численних дослідженнях порушено проблеми обдарованості і творчості, визначено типи обдарованості, розкрито психолого-педагогічні особливості обдарованих дітей, з'ясовано окремі аспекти роботи з обдарованими дітьми і молоддю.

Зауважимо, що єдиного трактування поняття обдарованості немає.

Обдарованість – специфічне поєднання здібностей, інтересів і потреб, яке дає змогу виконувати певну діяльність на високому рівні [2].

На переконання С. Гончаренка, обдарованість – це індивідуальна потенційна своєрідність задатків людини, завдяки яким вона може досягати значних успіхів у певній галузі діяльності [3].

Професор Б. Теплов визначає обдарованість як якісно своєрідне поєднання здібностей, від якого залежить можливість досягнення більшого чи меншого успіху у виконанні тієї чи іншої діяльності [17, с. 36].

Психолог Н. Лейтес зауважує: «Під обдарованістю дитини слід розуміти більш високу, ніж у її однолітків, за рівних умов, сприйнятливості до вчення і більш виражені творчі прояви. Поняття «обдарованість» походить від слова «дар» і означає особливо сприятливі внутрішні передумови розвитку» [31, с. 16].

Відповідно до «Робочої концепції обдарованості» дослідників Д. Богоявленської та В. Шадрікова обдарованість є системною, динамічною впродовж життя якістю психіки, що визначає можливість досягнення людиною високих результатів в одному або декількох видах діяльності порівняно з іншими людьми [27].

А. Матюшкін, М. Мотков трактують «обдарованість» дитини, як вищий ніж у її однолітків за рівних умов, рівень сприйняття навчання й більш виражені творчі прояви. Поняття «обдарованість» походить від слова «дар» і означає особливо сприятливі внутрішні передумови розвитку. При цьому

воно означає не лише високий рівень, а й деяку внутрішню настанову, напрям розвитку особистості [25].

Довгий час головним показником обдарованості визнавався здебільшого інтелект. На думку сучасних науковців обдарованими дітьми можна вважати тих, хто демонструє високі показники в одній або кількох сферах.

Наприклад, за О. Кульчицькою, обдарованість – системне утворення, що складається з високого рівня інтелекту, творчих здібностей і мотиваційного компонента.

На думку відомого американського спеціаліста у галузі вивчення обдарованих дітей Джозефа Рензулі, обдарованість є результатом взаємодії трьох характеристик: інтелектуальних здібностей (які перевищують середній рівень), креативності і наполегливості (мотивації). Крім того, у його моделі враховані знання (ерудиція) та сприятливе навколишнє середовище. Дослідник припускає, що на розвиток обдарованої дитини впливають особистісні фактори (самосвідомість, характер, прагнення до успіху) та фактори середовища (батьки, школа, оточення, здоров'я і талант). Він наголошував, що таким дітям потрібний широкий спектр освітніх програм і послуг, які не надаються в рамках звичайного навчання [36].

У «Педагогічному енциклопедичному словнику» наявний термін **«обдаровані діти»** – діти, які значно випереджають своїх однолітків у розумовому розвитку або які володіють певними здібностями» [8].

Як зазначає В. Войтко, «обдаровані діти – діти, в яких у ранньому віці виявляються здібності і здатність до виконання певних видів діяльності. За здібностями обдаровані діти далеко випереджають своїх ровесників. Відчутною ознакою обдарованості дитини є випереджаючий розвиток її інтелекту щодо віку. Для обдарованої дитини характерні: висока активність розуму, підвищена схильність до розумової діяльності, інтерес до певного виду діяльності, елементи оригінальності в ній, потяг до творчості. Негативні риси обдарованої дитини – надмірна зосередженість на улюбленій справі і своїх здібностях, байдужість до інших людей і духовних цінностей, слабка комунікабельність. При вивченні обдарованої дитини не можна випускати з поля зору діалектичну єдність загального, особливого й одиничного. Адже і сама обдарованість може бути більш загальною або торкатися якогось окремого виду діяльності» [12].

Слід наголосити, що обдарована дитина – це дитина, яка виділяється серед своїх однолітків яскраво вираженими успіхами в досягненні результатів на якісно вищому рівні, який перевищує умовний «середній» рівень. При цьому важливо мати на увазі, що йдеться не про окремі, випадкові успіхи, а про систематичні, які взагалі притаманні певній діяльності дитини. Обдарованість має здатність розвиватися і вдосконалюватися впродовж життя людини за умови врахування впливових чинників, що сприяють цьому процесу на кожному з вікових етапів становлення особистості.

На думку О. Савенкова, «дитяча обдарованість» і «обдаровані діти» – це різні поняття. «Дитяча обдарованість» вказує на потенціал особистості, що притаманне кожній дитині. Поняття «обдарована дитина» має іншу суть, яка полягає у позначенні якоїсь винятковості. Ці діти вже за визначенням якісно відрізняються від однолітків [16].

Відтак, від розуміння суті обдарованості залежить, на які особливості своїх учнів учитель звертатиме увагу, намагаючись зрозуміти, обдаровані вони, чи ні. Від цього залежить і вибір методик, якими психологи користуватимуться, щоб підтвердити припущення про обдарованість дитини.

Незаперечним є той факт, що здібностей від природи не буває. Такими можуть бути лише **здатки** – спадкові анатомо-фізіологічні особливості, які є основою для розвитку здібностей. Здатки являють собою лише можливості і передумови розвитку здібностей, але не гарантують появи здібностей. Жодна людина, якими б задатками вона не володіла, не може стати талановитим математиком, музикантом або художником, наполегливо не займаючись відповідною діяльністю.

Отже, **здібності** – це індивідуальні особливості людини, які визначають успішність виконання нею певного виду діяльності. Здібності завжди виявляються в певній діяльності: в науці, мистецтві, навчанні.

На думку психологів здібності можуть розвиватися безмежно, досягати високого ступеня, або найвищого. Обдарованість – це ґрунт, на якому зростає талант, а за талантом іноді ховається геніальність. Тож ступенями розвитку здібностей є обдарованість, талант і геніальність (Рис.1).

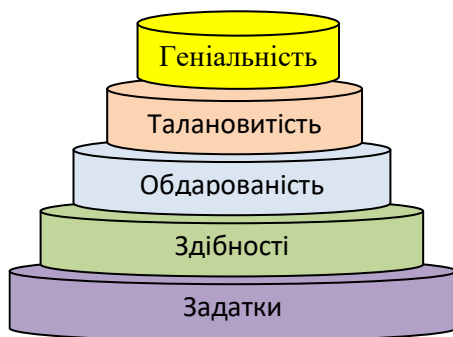

Рис.1. Ступені розвитку здібностей

Високий прояв розвинутих здібностей нерідко називають талантом.

Талант – поєднання високо розвинутих спеціальних здібностей, яке дає людині змогу створити такі продукти діяльності, що виділяються своєю новизною, досконалістю і мають високу суспільну значущість. Талант – це повне поєднання здібностей. Окремо взята ізольована здібність не може бути аналогом таланту, навіть якщо вона розвинена та яскраво виражена.

Геніальність – найвищий ступінь розвитку здібностей, який дозволяє особистості досягти таких результатів творчої діяльності, які складають вагомість в житті суспільства, в розвитку культури, мають історичне значення і створюють нові напрями в науці, мистецтві, техніці. Генії залишають слід в історії, створюють нові напрями в науці, мистецтві, техніці.

І якщо геніальність – це доля небагатьох, то здібності до певного виду діяльності може розвивати кожен.

Отже, задатки і здібності є базовими чинниками обдарованості. Тож сьогодні перед суспільством стоїть завдання виявлення обдарованих дітей, створення оптимальних умов для розвитку їх здібностей, надання підтримки в розвитку інтелектуального та творчого потенціалу. Слід пам'ятати, що «своєчасно знайти, виховати й розвинути задатки та здібності у своїх вихованців, своєчасно розпізнати в кожному його покликання – це завдання стає найголовнішим у системі навчально-виховного процесу» [37, с. 8].

1.2. Типи дитячої обдарованості, їх характеристика

У Державній національній програмі «Освіта» (Україна XXI століття) наголошується, що серед пріоритетних напрямів реформування шкільної освіти є своєчасне виявлення ранньої обдарованості, забезпечення умов для розвитку талановитих дітей, а також удосконалення навчально-виховного процесу в закладах освіти з урахуванням особистих якостей, стану здоров'я, природних задатків дитини [1]. Тому школа повинна забезпечити пошук обдарованих дітей, їх підтримку, стимулювання та забезпечення всебічного розвитку особистості як найвищої цінності суспільства.

Педагог повинен володіти знаннями про типи обдарованості, тому що до учнів із різними типами обдарованості слід застосовувати різний підхід, різні системи роботи.

1. Інтелектуальний тип обдарованості. Саме цих учнів учителі називають «розумними», кмітливими, «світлими головами» й «надією школи». Ці школярі зазвичай мають глибокі знання, самостійно їх здобувають – читають літературу не за програмою, навіть можуть критично поставитися до певних джерел. Учні цього типу обдарованості точно й глибоко аналізують навчальний матеріал, нерідко схильні до філософського його осмислення. Високий інтелект, розвинений розум дають учням змогу з легкістю засвоювати різні предмети, однак різне їхнє ставлення до шкільних предметів і, відповідно, вчителів призводить до того, що з одних предметів вони вчаться блискуче, а з інших – ні.

2. Академічний тип обдарованості. Для цього типу обдарованості теж характерний досить високий інтелект, однак на перший план виходять особливі здібності саме до навчання. Учні цього типу обдарованості насамперед уміють добре засвоювати матеріал, тобто навчатися. Особливості їхньої пізнавальної сфери (мислення, пам'яті, уваги), деякі особливості їхньої

мотивації такі, що роблять навчання легким, приємним. Академічний тип обдарованості має свої *підтипи*: є учні із широкою здатністю до навчання (вони легко засвоюють будь-яку діяльність, досягають помітних успіхів у всіх шкільних науках), а є учні, у яких підвищені здібності виявляються лише в одній чи кількох близьких галузях.

3. Художній тип обдарованості. Цей тип обдарованості зазвичай виявляється у високих досягненнях у художній діяльності – музиці, танці, живописі, скульптурі, сценічній діяльності.

4. Креативний, або творчий тип обдарованості. Головна особливість цього типу обдарованості виявляється в нестандартності мислення, в особливих, часто несхожих на інші поглядах на світ. Цей тип обдарованості дуже важко виявити у шкільній практиці, тому що стандартні шкільні програми не дають можливості цим дітям проявити себе.

Для того щоб побачити справжні творчі здібності таких дітей, їм потрібно пропонувати особливу діяльність – нестандартні теми творів, особливі творчі завдання чи дослідницькі проекти.

У творчої обдарованості багато різних варіантів: є учні, які виявляють неабиякі творчі можливості в будь-якій діяльності, але бувають учні, у яких нестандартне бачення досить яскраво виявляється лише в одній сфері.

5. Лідерська, або соціальна, обдарованість («організаторські здібності»). Така обдарованість характеризується здатністю розуміти інших людей, налагоджувати з ними конструктивні відносини, керувати ними. Лідерська обдарованість, на думку багатьох дослідників, передбачає досить високий рівень інтелекту, однак поряд із тим необхідна й добре розвинена інтуїція, розуміння почуттів і потреб інших людей, здатність до співпереживання.

На жаль, у багатьох школярів із вираженими лідерськими здібностями інтерес до шкільного навчання недостатній. Неможливість завоювати статус лідера у школі штовхає їх на вулицю, де вони стають лідерами антисоціальних угруповань. Потрібна спеціальна, іноді тривала і важка робота, щоб повернути таких учнів до школи.

6. Психомоторна, або спортивна, обдарованість. Популярна думка про занижені розумові здібності у спортсменів є необґрунтованою. Хоча учні зі спортивною обдарованістю рідко добре вчать. Це пов'язано, насамперед, із браком часу та бажання. Якщо у школярів, які захоплюються спортом, створити відповідну мотивацію, настрій, то вони можуть навчатися чудово [38].

М.Лейтес визначає три категорії обдарованих дітей:

- 1) учні з ранньою розумовою реалізацією;
- 2) учні з прискореним розумовим розвитком;
- 3) учні з окремими ознаками нестандартних здібностей [3].

Учні з ранньою розумовою реалізацією – це учні, в яких за звичайного рівня інтелекту спостерігається особливий інтерес до окремого

навчального предмета. Він може випередити ровесників легкістю засвоєння специфіки матеріалу. Уроки з інших предметів можуть обтяжувати дитину.

Учні з прискореним розумовим розвитком – це учні, які за однакових умов надто вирізняються високим рівнем інтелекту. Особливо вони бувають помітні в молодших класах. За даними психолога прискорений розвиток інтелекту завжди пов'язаний з високою розумовою активністю та пізнавальною потребою.

Учні з окремими ознаками нестандартних здібностей – ці учні вирізняються розумовими особливостями, не випереджають однолітків у загальному розвитку інтелекту та не виявляють яскравих успіхів з того чи іншого навчального предмета. Але вирізняються особливостями окремих психологічних процесів (надзвичайна пам'ять на певні об'єкти, широта уяви, здатність до спостережень). Серед таких школярів трапляються учні зі складним характером, незалежні, вперті, мало контактні.

Кожна обдарована дитина неповторна, проте за всієї індивідуальної своєрідності існує чимало рис, характерних для більшості обдарованих дітей.

У результаті досліджень науковцями виділено такі *характерні особливості обдарованих дітей*:

- часто «перескакують» через послідовні етапи свого розвитку;
- у них чудова пам'ять, яка базується на ранньому мовленні;
- рано починають класифікувати інформацію, що надходить до них;
- із задоволенням захоплюються колекціонуванням, при цьому їхня мета – не приведення колекції в ідеальний порядок, а її реорганізація, систематизація на нових підставах;
- мають великий словниковий запас, із задоволенням читають словники та енциклопедії, придумують нові слова і поняття;
- можуть займатися кількома справами одразу, наприклад, стежити за декількома подіями, що відбуваються навколо них;
- дуже допитливі, активно досліджують навколишній світ і не терплять жодних обмежень своїх досліджень;
- у ранньому віці здатні простежувати причинно-наслідкові зв'язки, робити правильні висновки;
- можуть тривалий час концентрувати свою увагу на одній справі, вони буквально «занурюються» у своє заняття, якщо воно їм цікаве;
- мають розвинуте почуття гумору;
- постійно намагаються вирішувати проблеми, які їм поки що не під силу;
- відрізняються різноманітністю інтересів, що породжує схильність починати кілька справ одночасно;
- часто роздратовують ровесників звичкою поправляти інших і вважають себе такими, що завжди мають рацію;
- їм бракує емоційного балансу, вони часто нетерплячі та поривчасті;
- підвищене почуття гумору, гостра реакція на несправедливість тощо [7, с. 35].

Обдаровані діти характеризуються порівняно високим розвитком мислення, тривалим запам'ятовуванням навчального матеріалу, розвинутими навичками самоконтролю в навчальній діяльності, високою працездатністю тощо, їм властива неординарність, багатство уяви, швидкість реакції. Вони завжди виявляють уважність, зібраність, готовність до напруженої праці, що переростає в працелюбність, в потребу працювати без відпочинку. Мислення їх відзначається високою оперативністю (продуктивністю). Коло їх пізнавальних інтересів не обмежується однією проблемою, постійно розширюється, що є стимулом розумової активності. Обдаровані діти мають гарну пам'ять, особистий світогляд, добре розвинуте абстрактне мислення.

Обдаровані діти, як правило, дуже активні та чимось зайняті. Вони прагнуть працювати більше за інших. Вони хочуть навчатися і досягають у цьому успіхів. Навчання дає їм задоволення. Завдяки численним умінням (класифікувати, установлювати причинно-наслідкові зв'язки, планувати і прогнозувати, робити висновки) вони здатні краще за інших займатися самостійною діяльністю, особливо в галузі літератури, математики, проведенні дослідів. Урок для них особливо цікавий тоді, коли використовується дослідницький метод [14].

Обдарованих і талановитих учнів можна поділити на декілька категорій:

- відмінники;
- учні з високим потенціалом;
- учні з прихованими здібностями;
- невстигаючі учні;
- учні зі спеціальними потребами [15].

Відмінники зазвичай виділяються кількістю і якістю відповідей на уроках, їх видатні здібності чи талант в одній або декількох дисциплінах є очевидними. Вчителі повинні розуміти, що у деяких видатних учнів, які спочатку вчать набагато краще за своїх однолітків, через час може погіршитися успішність з різних причин, включаючи зниження мотивації або рівня засвоєння навчального матеріалу.

Учні з прихованими здібностями менше потребують уваги, адже вони спокійно вчать і виконують всі завдання. Часто такі діти сором'язливі та замкнуті, рідко ставлять запитання, тому що і так все розуміють. Вони інколи ухиляються від питань вчителя і не проявляють свої здібності, щоб не виділятися з загальної маси учнів. Таких дітей непросто ідентифікувати, тому що вони самостійно рідко користуються можливістю спробувати свої сили у вирішенні завдань підвищеної складності. В дану категорію найчастіше потрапляють дівчата.

Учні з високим потенціалом і проблемною поведінкою можуть проявляти агресію, бути замкнутими або ж дуже активними та деструктивними. Їх теж нелегко ідентифікувати, адже за проблемною поведінкою, яка може бути результатом фізичних чи психологічних недоліків

або розладів уваги, таких як, наприклад, синдром порушення уваги і синдром гіперактивності, можуть ховатися потенційні здібності.

Невстигаючі учні – діти, оцінки яких набагато нижче їх інтелектуального потенціалу, тобто учні, які вчаться гірше, ніж вони можуть насправді. Вони слабо або взагалі не вчаться, але часом демонструють видатні здібності в певній галузі. Причинами низької успішності таких дітей можуть бути нудьга, відсутність конкуренції, ізоляція, побоювання зробити помилку, відчуття тривоги, низька самооцінка. Такі діти потребують допомоги для підвищення своєї самооцінки і позбуття комплексу меншовартості.

Особливої уваги вимагають учні зі спеціальними потребами. До них можна віднести обдарованих дітей:

- з малозабезпечених сімей або з віддалених регіонів;
- з фізичними вадами (наприклад: сліпі, глухі);
- у яких згас інтерес до навчання через занадто просту для них навчальну програму;
- які навмисно приховують свої здібності, щоб не виділятися серед однолітків;
- які відчувають труднощі з навчанням тощо.

До цієї групи також можна віднести дітей, чії здібності (наприклад соціальні) не завжди визнаються шкільними вчителями. Для цих спеціальних груп обдарованих дітей дуже важливо розпізнати їх потенційні таланти і здібності для забезпечення їх освітніх потреб. При цьому необхідно змінювати і адаптувати методики їх ідентифікації.

Як правило, в фізичному й емоційному розвитку обдаровані діти перебувають у межах своєї вікової норми, при цьому значно перевершуючи однолітків інтелектуально. Ця перевага часто призводить до розвитку в обдарованих дітей серйозних *соціально-психологічних проблем*:

- емоційні, особистісні та інші психологічні бар'єри, що ускладнюють прояв творчої природи обдарованої дитини;
- агресивність обдарованих дітей. Часто обдаровану дитину просто не розуміють ні однолітки, ні педагоги, ні батьки. Це призводить до складних переживань дитини, вона замикається в собі, або намагається збагнути, чому її не розуміють. В такому випадку дитина може використовувати всі види агресивних реакцій: непряму, вербальну, фізичну;
- випереджальний розвиток, нетрадиційні погляди на навколишній світ і, як наслідок, відмову від підпорядкування загальним вимогам у школі;
- потяг до досконалості. Вони не можуть заспокоїтись, не досягнувши вищого рівня;
- нестабільність інтересів і поєднання їх широти з поверховістю знань;
- прагнення до лідерства, часто з рисами диктаторства, що призводить до проблем міжособистісної комунікації;

- відчуття незадоволеності. Вони дуже критично ставляться до власних досягнень, часто незадоволені ними, у таких дітей часто занижена самооцінка;
- невідповідність інтелектуальних, соціальних і етичних потреб обдарованої дитини до реального змісту шкільної програми і кола спілкування, що призводить до неприязні до школи й однолітків;
- підвищена чутливість до різних подразників і стимулів, що часто вважається гіперактивністю;
- нетерплячість. Обдаровані діти часто з недостатньою толерантністю ставляться до дітей із нижчим, ніж у них, інтелектуальним розвитком. Таким чином, вони можуть відштовхнути оточуючих від себе, викликати у них до себе неприязнь [17].

Нааявність зазначених вище психологічних особливостей обдарованої дитини дозволяє стверджувати, що такі діти можуть і повинні бути включені до своєї «групи ризику», і для них необхідно спеціально розробляти технологію психолого-педагогічного супроводу їх розвитку, як в умовах традиційних освітніх закладів, так і в спеціалізованих умовах.

Отже, в сучасних умовах зростає інтерес до навчання і виховання обдарованих дітей. Виявлення обдарованих дітей та подальший розвиток їх здібностей та обдарувань є однією з проблем сучасної психолого-педагогічної науки. Чим раніше розпочинається розвиток здібностей і талантів, тим більше шансів на їх оптимальний розвиток, саме тому так важливо виявити обдарованість дітей на ранньому етапі.

1.3. Діагностика дитячої обдарованості

Ідентифікація обдарованих дітей є актуальним питанням сьогодення, бо таланти обдарованих дітей часто залишаються нерозкритими. Такі діти, зазвичай, навчаються у звичайних класах без урахування їх особливостей та без впровадження спеціальної навчальної програми, яка б допомагала їм розвиватися далі. Крім того, талановиті діти часто намагаються приховувати свої здібності, щоб не виділятися серед інших. Вчителі початкових класів, які не мають спеціальної підготовки для роботи з обдарованими дітьми та не використовують стандартизовані тести для визначення здібностей, виявляють надзвичайну талановитість у дітей молодшого шкільного віку тільки за характерною для обдарованих поведінкою.

Дослідження щодо інтелектуально обдарованих дітей, особливо високообдарованих, показують, що навіть у дуже ранньому віці рівень розвитку таких дітей значно відрізняється від однолітків із звичайними здібностями. Ранній розвиток мовлення, читання, рухових здібностей є першими проявами можливої обдарованості. Звичайно ж, не кожна дитина, яка рано починає ходити, говорити, читати, завжди талановита, але коли такі навички виявляються в надзвичайно ранньому віці, особливо всі разом, вони, як правило, пов'язані з випереджаючим інтелектуальним розвитком [10].

Єдиної методики, за якою вчителі з упевненістю могли б визначати сильні і слабкі сторони своїх учнів, не існує. Проте, уважне спостереження за учнями в створеній учителем атмосфері, що заохочує до самовираження, разом із засобами об'єктивного оцінювання, дозволяють педагогу ідентифікувати здібності учня. У класі має створюватися середовище, що стимулює творче, нестандартне мислення. Процес навчання не повинен також обмежуватися часовими рамками. Тільки такі умови сприяють прояву обдарованості і таланту серед учнів.

Виявити обдарованість можна завдяки застосуванню взаємодоповнюваних способів.

По-перше, це метод спостереження, як спосіб виявлення обдарованих дітей. За цим методом систематично і цілеспрямовано сприймають різноманітні вияви психологічних особливостей обдарування. Його найбільше застосовують на уроках. Його якісні результати можуть бути доволі обґрунтованими лише за умови регулярності, тривалості та багаторазових спостережень.

По-друге, це констатація певного рівня досягнутих дитиною успіхів у тій чи іншій сфері діяльності. Констатація конкретних успіхів та способів дає змогу встановити, до якого саме типу обдарованості належить конкретна дитина.

Третій спосіб – виявлення обдарованих дітей з участю експертів. Так, за описовими характеристиками обдарованості М. Карне, учнів оцінюють: сам учень, батьки, педагоги. Психолог порівнює ці дані з результатами відповідних психодіагностичних методик.

Четвертий спосіб – здійснення відповідних тестових діагностувань, які мають стандартизований характер і забезпечують отримання результатів на основі єдиних критеріїв і норм [16].

На першому етапі виявлення обдарованих дітей слід враховувати відомості від батьків, учителів про успіхи дитини. Також доцільно використовувати групові тестування, соціологічні опитування. Виявлення обдарувань залежить від багатьох чинників, тому варто використовувати всі можливі джерела інформації про дитину.

На другому етапі здійснюється індивідуальна оцінка творчого потенціалу дитини. Завдання психолога – визначити рівень загального інтелектуального розвитку дитини, а також оцінити тип мислення. Практичний психолог здійснює цілий комплекс вивчення особистості кожної дитини. Вивчає її темперамент, характер, виконує соціометричні дослідження, діагностує міжособистісні стосунки в класному колективі, вивчає розвиток різних видів пам'яті, уваги, нахилів дитини, рівень її розумових здібностей. За допомогою тестів та анкетування визначає особливості здібностей конкретної дитини.

Надзвичайно актуальною у визначенні обдарованості дитини є роль педагога. Отже, на третьому етапі роботи з обдарованими дітьми основну роль виконують вчителі. Вони розвивають та поглиблюють дитячі здібності.

Крім уроків педагоги проводять індивідуальні заняття, консультації, застосовуючи індивідуальний підхід.

Діагностика обдарованості проводиться з метою створення особливих умов навчання для дітей з високими здібностями.

Діагностична програма комплексного обстеження у повному її обсязі повинна включати:

- опитування з використанням психологічного інструментарію;
- спостереження, що здійснюються психологом та вчителями;
- бесіди з педагогами;
- матеріали, отримані за допомогою анкетування батьків;
- аналіз результативності письмових робіт учнів, участі в олімпіадах, змаганнях, конкурсах тощо.

Останнім часом широке поширення одержали **тести**, спрямовані на виявлення обдарованості. Це – стандартизовані запитання та завдання, що мають певну шкалу значень. Однак, навіть при досить кваліфікованому використанні найкращі тести не гарантують відсутність помилок, крім того, необхідно враховувати, що жоден з існуючих тестів не охоплює всіх видів обдарованості.

Найчастіше використовують такі тести:

- 1) стандартизовані тести досягнень для школярів – використовують для виявлення виняткових здібностей з навчальних дисциплін. Тести призначені для вимірювання готовності дітей до школи;
- 2) стандартизовані тести на перцептивно-руховий розвиток. Спрямовані на виявлення у дітей рухових здібностей, вимірюється здатність контролювати і регулювати рухи різної амплітуди, координувати роботу рук, очей, відтворювати геометричні малюнки, закінчувати малюнки, конструювати із кубиків;
- 3) стандартизовані тести оцінки соціального розвитку. Оцінка соціальної компетенції і зрілості дітей передбачає визначення навичок спілкування, вміння налагоджувати контакти;
- 4) вимірювання творчих здібностей (тест Торренса).

Важливими методами є спостереження й експеримент.

У психолого-педагогічній науці під **спостереженням** розуміють метод вивчення психічних особливостей індивідів на основі фіксації проявів їхньої поведінки. При виявленні дарувань у дитини не можна обійтися без спостережень за її індивідуальними проявами. Щоб судити про обдарованість, потрібна цілісна характеристика, яку можна одержати шляхом різнобічних спостережень. Ці спостереження можна проводити, коли дитина грає, навчається тощо, тобто в таких умовах, які є для дитини природними.

Ознаки обдарованості дитини важливо спостерігати й вивчати в розвитку. Для їх оцінки необхідне досить тривале простежування змін, що настають при переході від одного вікового періоду до іншого. Таке дослідження називається лонгітюдним, тобто продовженим, довгим. Мається на увазі систематичне спостереження над досліджуваним впродовж декількох

років. Вивчення може бути безперервним, день у день, а може бути й з перервами.

Категорія здібних та обдарованих учнів повинна постійно знаходитись в центрі поля зору педагога та психолога. Подальше спрямоване спостереження за обдарованими дітьми здійснюється за допомогою *картки спостереження* за інтелектуальним розвитком учня, зорієнтованої на виявлення та діагностику обдарованості. В основу картки покладені «Шкали для рейтингу поведінкових характеристик обдарованих дітей»: пізнавальні, мотиваційні, лідерські та творчі характеристики учня. Вона допомагає чітко орієнтуватися в основних ознаках обдарованості й утримувати цей аспект педагогічної діяльності в полі уваги.

Існує так званий природній **експеримент**, коли, наприклад, на уроці, або заняттях гуртка організовується необхідна для дослідника обстановка, яка є для дитини зовсім звичною й коли вона може не знати, що за нею спеціально спостерігають. За таких умов можна викликати й повторити явище, що цікавить дослідника.

Великий інтерес для вивчення обдарованості представляє так званий **біографічний метод**. У психології вивчення біографії вчених стало, зокрема, одним зі способів виявлення тих особистісних і інтелектуальних якостей, які сприяють творчій діяльності.

Розробка біографічного методу пов'язана із застосуванням таких способів одержання інформації, як опитування, бесіди й інтерв'ю з нею, вивчення продуктів діяльності, щоденників, листів тощо.

Отже, виявлення дітей, що володіють неабиякими здібностями є складною й багатоаспектною проблемою. У науці й педагогічній практиці представлено дві протилежні точки зору на обдарованість. Прихильники однієї з них уважають, що обдарованою є кожна нормальна дитина й потрібно лише вчасно помітити конкретний вид здібностей і розвинути їх. На думку дослідників, що дотримуються протилежних поглядів, обдарованість є досить рідкісним явищем, властивим лише незначній кількості людей: тому виявлення обдарованої дитини подібно клопіткому пошуку крупниць золота. Ці розбіжності – своєрідний результат суперечності про переважну роль спадковості й виховання в розвитку обдарованості.

Виявлення обдарованих дітей – тривалий процес, пов'язаний з аналізом розвитку конкретної дитини. Ефективна ідентифікація обдарованості за допомогою будь-якої одноразової процедури тестування неможлива. Тому замість одномоментного відбору обдарованих дітей необхідно спрямовувати зусилля на поступовий, поетапний пошук обдарованих дітей у процесі їх навчання за спеціальними програмами (у системі додаткової освіти), або в процесі індивідуалізованої освіти.

При виявленні обдарованих дітей доцільно використовувати комплексний підхід. При цьому можна задіяти широкий спектр різноманітних методів: різні варіанти методу спостереження за дітьми; спеціальні психодіагностичні тренінги; включення дітей у спеціальні ігрові заняття;

оцінювання конкретних продуктів творчої діяльності дітей; організація різних інтелектуальних і предметних олімпіад, спортивних змагань тощо.

Принципи виявлення обдарованих дітей

(за А. І. Савенковим)

Принцип комплексного оцінювання різних сторін поведінки і діяльності дитини. Висновок про ступінь обдарованості дитини можна зробити на основі оцінки всіх параметрів, виділених у сучасних концептуальних моделях.

Принцип довготривалості (тривалість ідентифікації) – неможливість побудови надійного прогнозу розвитку інтелектуально-творчих здібностей на основі разового або навіть періодичного тестування.

Принцип обліку потенційних можливостей дитини. Оцінюючи рівень обдарованості дитини, слід оцінювати не тільки актуальні, а й її «потенційні» можливості.

Принцип використання тренінгових методів і завдань. Зазвичай діагностичні методики, орієнтовані на разове обстеження, вимагають від дитини вирішення серії спеціальних стандартизованих завдань. Тренінгові методики орієнтовано, перш за все, на розвиток, в процесі якого можна реалізувати довготривалу діагностику і тим самим зняти деякі психологічні перешкоди, що виникають при разових обстеженнях.

Принцип участі різних фахівців. У діагностичному дослідженні повинні брати участь, окрім практичного психолога, ще і педагоги, а також шкільний лікар, батьки і діти. Для кожної категорії учасників має бути свій, спеціально розроблений інструментарій. Тільки зіставлення даних усіх експертів зможе надати картину, максимально наближену до істини.

Принцип участі дітей в оцінці власної обдарованості. Зазвичай діти беруть участь в психодіагностичній роботі в ролі «обстежуваних». Оцінка дітьми своїх можливостей, як правило, нікого не цікавить, а насправді враховувати її не тільки можливо, а й необхідно.

Принцип опори на психологічні і педагогічні методи діагностики. Практика і здоровий глузд свідчать про ефективність використання переважно психологічних методів діагностики обдарованості. До педагогічно валідних зазвичай відносять методи оцінки «реальної» поведінки і діяльності дитини в «реальних», а не в штучних ситуаціях (зазвичай створюваних в процесі тестування) [24].

Діагностика обдарованості повинна бути ранньою, послідовною, систематичною. Для її здійснення варто комплексно використовувати ефективні та перевірені методики дослідження здібностей дитини, за допомогою яких можна визначати критичність, гнучкість, конструктивність мислення, образну оригінальність, рівень уяви, рівень сформованості загальних творчих здібностей тощо. Значення діагностики при виявленні та визначенні динаміки розвитку обдарованості важко переоцінити. Вона має стати основою для створення навчальних програм, для надання індивідуальної допомоги, для орієнтації на вибір майбутньої професії.

Питання для самоконтролю

- Що таке «обдарованість»?
- Розкрийте концептуальні підходи до проблеми розвитку обдарованої особистості в психолого-педагогічній літературі.
- Які категорії обдарованих дітей визначає психолог М. Лейтес?
- Проаналізуйте співвідношення понять «задатки», «здібності», «обдарованість», «талановитість», «геніальність».
- Які характерні риси обдарованих дітей?
- Розкрийте проблеми соціалізації обдарованих школярів.
- Охарактеризуйте інтелектуальний, академічний, художній, креативний, лідерський, спортивний типи обдарованості.
- Розкрийте основні підходи до діагностики дитячої обдарованості.

Розділ 2

ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ УЧНЯМИ В УМОВАХ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

2.1. Методи і форми роботи з обдарованими молодшими школярами

Система роботи з обдарованими учнями має бути органічною сукупністю змісту, методів, форм, прийомів та засобів, які ставлять учня в умови суб'єкта творчої діяльності.

Так, система роботи з обдарованими учнями вимагає належної змістової наповненості занять, зорієнтованості на новизну інформації та різноманітні види пошукової, розвиваючої, творчої діяльності. Зміст навчальної інформації має доповнюватись науковими відомостями, які можна одержати в процесі виконання додаткових завдань у той же час, що й інші учні, але за рахунок вищого темпу обробки навчальної інформації [36]. Однак ефективність навчального процесу в початковій школі значною мірою залежить від правильного добору методів навчання й умілого їх застосування. У роботі з обдарованими учнями слід застосовувати такі методи навчання, які б забезпечували високий рівень пізнавальної активності школярів, ефективність і результативність навчальної діяльності, і на основі цього – розвиток їх творчого потенціалу.

У дослідженнях багатьох педагогів і психологів зазначається, що оригінальність мислення, вміння співпрацювати, а також творчі навички школярів найповніше виявляються та успішно розвиваються в діяльності, а особливо в тій, яка має дослідницьку спрямованість [37]. Цей факт є актуальним для учнів початкової школи, адже в цьому віці навчальна діяльність стає провідною і визначає розвиток основних пізнавальних особливостей молодшого школяра. *Дослідницький метод* зводиться до того, що вчитель разом з учнями формує проблему, вирішенню якої присвячується проміжок навчального часу. Знання учням не повідомляються, школярі самостійно здобувають їх у процесі вирішення проблеми, а діяльність вчителя зводиться до управління процесом вирішення проблемних завдань.

Поширеним, крім того, є *евристичний (частково-пошуковий) метод*, при якому вчитель організовує участь учнів у виконанні окремих кроків розв'язання проблеми. Роль педагога полягає в конструюванні пізнавального завдання, розчленуванні його на окремі етапи, визначенні тих етапів, які учні виконуватимуть самостійно, тобто вчитель організовує самостійно-пізнавальну діяльність молодших школярів.

Вагому роль у розвитку пізнавального інтересу школярів відіграють *методи проблемного навчання*, адже саме вони більшою мірою здатні активізувати учнів на уроці. Вчитель показує шлях дослідження проблеми, розкриваючи її вирішення з початку до кінця. Учні спостерігають, одержуючи приклад вирішення пізнавальних труднощів. Педагог заострює суперечності

між раніше здобутими знаннями і новими фактами, відтак – у дітей виникає потреба у нових знаннях.

Сьогодні існують десятки класифікацій методів навчання. У кожному конкретному випадку педагог вирішує, який метод буде найефективніший на тому чи іншому уроці. Тільки правильний вибір і застосування методів навчання можуть забезпечити високий рівень знань учнів, формування потреби в систематичній, свідомій, творчій навчальній праці [32].

Часто трапляється перевантаження школярів традиційними навчально-розвивальними заходами. Водночас учні, які мають не академічну, а інші сфери обдарування – сферу художньої діяльності, рухову сферу тощо – не мають змоги їх розвивати. Тому слід формувати дві системи розвитку обдарованості: класно-урочну та позакласну. У позакласній діяльності основним рушієм є інтерес, що визначає спрямування дитини та допомагає визначити свої здібності [20].

Одним з основних напрямків на цій ділянці роботи є підготовка здібних учнів до участі в різноманітних змаганнях. Особливе місце належить *учнівським олімпіадам* – позакласній формі навчання, яка дає можливість розвивати інтелект, ерудицію, вміння спілкуватись. Переможцями її стають найсильніші, а інші учасники збагачуються новими знаннями та здобувають необхідний досвід.

Широкі можливості для виявлення індивідуальних здібностей, знань, умінь, навичок школярів відкриває *конкурсна діяльність*. Конкурси – це форми роботи, які стимулюють та активізують діяльність, розвивають творчі можливості та формують конкурентноздатність особистості. Конкурсні змагання можна організовувати як самостійні заходи на перервах, у групах продовженого дня або як складники інших заходів.

Виховні заходи – особлива форма роботи з обдарованими дітьми. Діти мають можливість реалізувати акторські здібності, безпосередньо беручи участь у виставах, виявляти творчі навички, розробляючи сценарії постановок, розвивати схильність до художнього читання й літературної творчості, виявляти ерудицію й дослідницькі навички у вікторинах і наукових диспутах. Така робота сприяє підвищенню мотивації обдарованих дітей до співробітництва з педагогами, а також самовдосконаленню.

Зауважимо, що єдиних рекомендацій щодо навчання обдарованих дітей не існує, адже кожна дитина – унікальна особистість зі своїми перевагами і недоліками. Тому головним є пошук ключа – індивідуального підходу до кожного учня, зокрема, учня обдарованого, з вираженою індивідуальністю, незалежністю. Можливість застосування різноманітності методів і форм роботи з обдарованими школярами обмежується умінням педагога диференціювати підхід до різних груп учнів, що вимагає спеціальної підготовки, особливої майстерності, вільного й оперативного доступу до різноманітних джерел інформації, технічних засобів тощо.

2.2. Науково-педагогічний проект «Інтелект України»: теоретичні та практичні аспекти реалізації в початковій школі

Проблема освіти обдарованих дітей у різних країнах має власну історію і підходи до розв'язання. Найґрунтовніше означена проблема досліджується в США, у Великій Британії. Сучасні українські вчені також досліджують педагогічні аспекти навчання й виховання обдарованих дітей.

У 2006 році команда провідних вчених Харкова на чолі з доктором педагогічних наук Іриною Гавриш запропонували власну концепцію виявлення, виховання й навчання обдарованих дітей, яка розроблена на основі як власних напрацювань, так і передових і найбільш ефективних відповідних методик. Науково-педагогічний проект отримав назву «**Інтелект України**».

Науковими консультантами проекту є дійсний член Національної академії педагогічних наук України, доктор психологічних наук, професор Іван Бех та начальник відділу інноваційної діяльності та дослідно-експериментальної роботи Інституту інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки України, кандидат педагогічних наук Світлана Кириленко.

Мета проекту – впровадження в національний освітній простір системи пошуку, навчання та виховання академічно здібних і обдарованих дітей та учнівської молоді.

Із впровадженням проекту в освітньому просторі України було розпочато педагогічний експеримент всеукраїнського рівня на базі Харківської гімназії № 169 в 2007-2008 навчальному році. Для його проведення дуже ретельно добирався загальноосвітній навчальний заклад. Педагогічний колектив Харківської гімназії № 169 підготував та видав більш як 150 навчальних посібників. За останні десять років учні гімназії одержали більше 100 срібних та золотих медалей за високий рівень навчальних досягнень, стали переможцями всеукраїнських учнівських олімпіад з базових навчальних дисциплін, інтелектуальних турнірів та конкурсів обласного і всеукраїнського рівнів.

У межах Всеукраїнського науково-педагогічного проекту «Інтелект України» учні навчаються в проектних класах за спеціально розробленим навчальним планом і програмами, навчальними посібниками, педагогічними програмними засобами (ІКТ), затвердженими Міністерством освіти і науки України. Тобто до проекту розробники пропонують власний навчально-методичний комплекс (підручники – зошити з друкованою основою – посібники для вчителя), забезпечений комп'ютерною підтримкою (аудіо-, відеозаписами).

Зміст освіти в таких класах визначається Державним стандартом початкової загальної освіти та конструюється з використанням двох найефективніших моделей освіти – моделей збагачення і проблематизації.

Модель збагачення спрямовується на формування в учнів ключової компетентності «умій учитися», цілеспрямований розвиток пізнавальних

процесів і творчих здібностей. Вона реалізується завдяки впровадженню нових навчальних предметів («Навчаємося разом», «Еврика»), інтегрованих навчальних предметів («Людина і світ») та системній реалізації міжпредметних зв'язків.

Специфікою навчально-виховного процесу під час реалізації *моделі проблематизації* є збільшення питомої ваги проблемних методів і завдань проблемного характеру, що сприяють формуванню в учнів інтелектуальної креативності.

Створення навчального плану і навчально-методичних комплектів з окремих предметів здійснювалося з урахуванням того, що дитина, навчаючись у школі, може і має бути успішною. Учні мають бути комфортно і затишно в класі, цікаво на кожному уроці. У випускників необхідно сформувати такі компетентності, що дають їм змогу бути успішними людьми в професійному житті. Чи можливо це в реаліях сучасної української школи? Так, можливо, однак за умов дотримання певних особливостей навчання в проектних класах.

Першою особливістю дидактичної моделі початкової освіти в проекті «Інтелект України» є *системна пропедевтика шкільної неуспішності з таких традиційно складних для учнів основної та старшої школи навчальних предметів, як математика, фізика, хімія, біологія та географія*.

Саме в системності пропедевтики, що з першого класу здійснюється з усіх навчальних предметів з уроку в урок, вбачається потужний дидактичний потенціал досягнення поставленої мети – допомогти учню стати успішним.

Наприклад, навчально-методичні комплекти з математики побудовано так, щоб забезпечити подолання основних причин, що викликають утруднення під час вивчення математики. Це, зокрема, недостатній рівень розвитку просторової уяви, невміння розв'язувати задачі, недостатній розвиток логічного мислення та кмітливості, низький рівень автоматизму під час розв'язання прикладів.

Так, виконуючи спеціальні вправи з розвитку пам'яті на уроках «Навчаємося разом», учні пригадують держави-сусіди України; відпочиваючи під час фізкультхвилинок на уроках «Людина і світ», пригадують розташування й назви материків; змагаючись у «Зоряних перегонах», працюють з контурними картами.

Другою особливістю означеної дидактичної моделі є *охоплення навчальним планом предмета «Навчаємося разом», метою якого є формування в учнів ключової компетентності «умій учитися»*.

При цьому навчально-методичний комплект із «Навчаємося разом» створено так, щоб забезпечити формування усіх компонентів навчальної діяльності, навичок раціонального читання, розвитку пам'яті, уваги, мислення, усного та писемного мовлення, таких особистісних якостей, як наполегливість, охайність, вміння долати труднощі, організованість.

Системна робота з формування компетентності «умій учитися» здійснюється на уроках з усіх інших навчальних предметів. Зокрема, на

уроках «Літературне читання», «Українська мова», «Людина і світ», «Математика» за допомогою системи методично обґрунтованих вправ («Хвилинка Знайка», «Пісенька складів», «Сорока і черепаха», «Повітряні кульки», «Фотоапарат», «Читання текстів під магнітофон» тощо) в учнів проєктних класів формуються уміння швидко читати, раціонально працювати з навчальним текстом, давати розгорнену й згорнену відповіді на запитання, запам'ятовувати головне, переказувати текст. Ці вправи проводяться з використанням фрагментів мультфільмів, улюблених дитячих пісенок, навчальних презентацій, що викликають у дітей позитивні емоції, радість, захоплення.

Загальноновизнано, що ефективність процесу навчання підвищується за умов дотримання принципу подвійного входження освітніх цілей до змісту освіти. Тому третьою особливістю дидактичної моделі початкової освіти в проєкті «Інтелект України» є *потужні міжпредметні зв'язки*. Так, якщо на уроці «Людина і світ» (2-й клас) вивчається тема «Перелітні птахи», то в цей самий день на уроці читання учні ознайомлюються з творами Василя Сухомлинського «Деркач і Кріт» та «Соромно перед соловейком», пригадують, яких птахів називають перелітними.

Четвертою особливістю дидактичної моделі є *охоплення навчальним планом предмета «Єврика», метою якого є розвиток в учнів інтелектуальної креативності, формування прийомів евристичної діяльності, а також здатності до інноваційного мислення*.

При доборі змісту задач, спрямованих на розвиток інтелектуальної креативності, враховується потужний потенціал олімпіадних завдань з математики. Саме тому змістом навчального предмета «Єврика» охоплено комплекс завдань підвищеної складності з математики, що розроблявся на основі олімпіадних завдань з урахуванням загальнодидактичних принципів, а також основних положень теорії поетапного формування розумових дій.

П'ятою особливістю є *створення на кожному уроці ситуації успіху, зацікавленості, комфорту*.

Так, під час усіх без винятку уроків проводяться фізкультхвилинки з використанням тематичних мультфрагментів. Наприклад, якщо на уроках читання (1-й клас) діти читають казку Корнія Чуковського «Лікар Айболить», то на фізкультхвилинці використовуються фрагменти відповідного мультфільму, а працюючи над текстом, діти «озвучують» один із його фрагментів. На кожному уроці проводяться вправи змагального характеру, які дуже подобаються дітям: «Великі перегони» (математика, українська мова), «Зоряні перегони» («Людина і світ»), «Конкурс «Найрозумніший» (українська мова, літературне читання). Дітям дуже подобаються й хвилинки релаксації.

Шостою особливістю є *використання високоефективних педагогічних технологій, що ґрунтуються на діяльнісному та технологічному підходах, теоріях поетапного формування розумових дій та алгоритмізації навчання*.

Так, формування навичок каліграфічного письма здійснюється з

використанням алгоритмів написання букв і з'єднань; культури грамотного письма – з використанням алгоритмів перевірки правильного написання слів і речень.

Результати проведення педагогічного експерименту та підбиття підсумків упровадження Всеукраїнського науково-педагогічного проекту «Інтелект України» в практику роботи загальноосвітніх навчальних закладів I ступеня засвідчили високу ефективність дидактичної моделі навчання академічно здібних і обдарованих учнів початкової школи в процесі розвитку академічної обдарованості. Зокрема, в експериментальних класах значно зросла кількість учнів, у яких сформовано високий рівень мотивації учіння, дивергентності мислення, здатності до формулювання проблеми та винайдення шляхів її розв'язання, кмітливості, концентрації уваги, уяви. За результатами, які демонструють учні проектних класів, Міністерством освіти і науки України проект «Інтелект України» рекомендовано до подальшого впровадження.

2.3. Проблема готовності вчителя початкової школи до роботи з обдарованими учнями

Проблема обдарованості з кожним роком стає все більш актуальнішою. Сьогодні перед школою стоїть завдання максимального розкриття і розвитку потенціалу кожної особистості, формування людини як суб'єкта власного життя.

На сучасному етапі модернізація освіти обдарованих дітей пов'язується з переосмисленням ролі педагогів у навчанні, вихованні та розвитку інтелектуально-творчих можливостей обдарованого індивіда. В останні роки розкриттю особливостей розвитку творчих здібностей вчителя, необхідних для ефективної роботи з обдарованими дітьми присвячені праці Л. Мітіної, Т. Паніної, В. Рибалки, Н. Устинової та ін. Незважаючи на значну кількість досліджень з означеної проблеми, система підготовки педагогів до навчання і виховання обдарованих учнів усе ще не сформована, у дослідників відсутня єдина теоретико-методологічна позиція щодо визначення структури і змісту готовності вчителя початкової школи до роботи з контингентом обдарованих школярів. Науковцями доведено, що більшості вчителів не вистачає як теоретичних знань стосовно проблеми обдарованості, її проявів тощо, так і практичної підготовки щодо діагностики, ідентифікації та розвитку обдарованості в учнів (О. Антонова, В. Демченко, Ю. Клименюк, І. Любовецька, Л. Мерва).

Аналіз праць вітчизняних і зарубіжних дослідників дає підстави стверджувати, що підготовка вчителя до професійної діяльності розглядається як процес формування готовності до неї. Існує думка, що готовність вчителя до роботи є активним станом, який поєднує педагогічні, спеціальні, професійні, практичні знання, вміння та навички, а також розумові, мотиваційні, емоційні, вольові та інші риси.

О. Вишневський основою професійної готовності вчителя вважає його професійну компетентність, істотними ознаками якої, виходячи з конкретних видів діяльності й структури особистості, є сукупність інтегральних критеріїв, що визначаються комбінацією таких структурних складових: система знань, їх глибина, широкий діапазон; постійне прагнення оновлювати свої знання, інтерес до наукових досліджень, гнучкість мислення, комунікабельність, культура, діалектичний світогляд, володіння методами аналізу, синтезу, порівняння; високорозвинені духовні й моральні орієнтації.

На переконання А. Маркової, професійно компетентним є той педагог, який на достатньому рівні здійснює педагогічну діяльність, педагогічне спілкування, реалізує особистісні особливості, досягає високих результатів у навчанні й вихованні учнів.

Сьогодні сутність поняття «готовність педагога до роботи з обдарованими школярами» трактується як комплекс набутих завдяки спеціальній підготовці особистісних і професійних якостей, що охоплюють спеціальні знання, вміння, навички, риси характеру, мотиваційні характеристики, особисті здібності і дають змогу вчителю ідентифікувати, розвивати та реалізовувати творчі задатки школярів [23].

Ми погоджуємося з думкою Ю.Клименюк, яка готовність вчителя початкової школи до розвитку обдарованості учнів тлумачить як цілісне внутрішнє особистісне утворення, яке ґрунтується на засвоєних професійно значущих (психолого-педагогічних, фахових, методичних) знаннях, уміннях, навичках, способах діяльності, набутому досвіді та особистісних якостях і забезпечує його ефективну взаємодію з обдарованими учнями щодо розвитку їх розумових можливостей у навчально-виховному процесі [11].

Дослідниками складені численні списки «наборів» якостей (професійних і особистісних), сформованість яких визначає успішність роботи з молодшими школярами, проте чітко виділені і специфічні властивості, необхідні педагогу, який працює з обдарованими учнями. До них віднесені: знання прийомів та методів організації ефективного спілкування з обдарованими дітьми, уміння знаходити стиль спілкування, адекватний індивідуальним особливостям обдарованої дитини; здатність активізувати міжособистісне спілкування вихованців; знання напрямків та форм роботи з обдарованими дітьми, принципів і стратегій розробки програм та технологій навчання, уміння здійснювати відбір навчального матеріалу, оптимальних форм організації навчального процесу, моніторинг успішності навчання і розвитку обдарованої дитини; здатність виявляти та ідентифікувати обдарованість, надавати консультативну допомогу сім'ї обдарованої дитини, створювати умови для самостійного вибору траєкторії навчання [9].

О.Василькова, аналізуючи проблему готовності педагога до роботи з обдарованими дітьми, на основі експериментального вивчення ступеня вираженості цієї готовності у педагогів, прийшла до висновку, що найголовнішими показниками готовності є рефлексивність, емпатія, соціальний інтелект, актуальна креативність і мотиваційно-когнітивний

компонент.

Для успішної роботи з обдарованими дітьми вчитель повинен володіти рефлексивно-інноваційними механізмами, які забезпечують його здатність адекватно аналізувати як власну діяльність, так і поведінку своїх вихованців, об'єктивно оцінюючи креативно-обдарованих учнів. Важливе значення у структурі педагога має займати емпатія, яка розглядається вченими, як його професійно важлива якість. Педагоги з нерозвинутою емпатійністю часто припускаються педагогічної безтактності, вдаються до не виправданих покарань та моралізаторства; вони не здатні зрозуміти психологію обдарованої дитини, проникнути у її внутрішній емоційно-почуттєвий світ.

Пошук обдарованих дітей, їх підтримка, забезпечення всебічного розвитку кожної конкретної індивідуальності як особистості та найвищої цінності суспільства – важливий напрямок діяльності сучасної школи. Розв'язати це надскладне завдання покликаний педагог, який має бути готовим своєчасно помітити здібного вихованця, адекватно його сприйняти, зрозуміти, не нашкодити його творчому розвитку, не загальмувати прояв його здібностей, надати адекватну психолого-педагогічну підтримку в розвитку та реалізації індивідуального потенціалу.

Таким чином, готовність педагога до роботи з обдарованими учнями виявляється у високому рівні професійно-педагогічної компетентності до даного виду діяльності, що базується на сукупності спеціальних знань і вмінь та стійкому вмотивованому бажанні здійснювати цю діяльність. Першочергово вчителі повинні усвідомити, що робота з обдарованими дітьми – це складний, динамічний, безперервний процес, який містить первинну ідентифікацію, вибір форм навчання, розробку навчальних програм, їх оцінку та індивідуалізацію. Ця робота вимагає від учителя якісних психолого-педагогічних знань з проблеми обдарованості, системи умінь здійснювати навчальну та виховну роботу з обдарованими дітьми, проявляти, власне, творчо-креативний підхід до розв'язання завдань формування та розвитку юних обдарувань.

Питання для самоконтролю

- Які методи є ефективними у роботі з обдарованими учнями?
- Які форми роботи слід практикувати?
- Яка основна мета науково-педагогічного проекту «Інтелект України»?
- Охарактеризуйте особливості моделі початкової освіти в проекті «Інтелект України».
- Висловіть своє ставлення до тези: *«Будь-яка дитина є обдарованою за умови спеціально організованого педагогічного впливу»*.
- Розкрийте поняття «готовність вчителя початкової школи до роботи з обдарованими учнями».
- Назвіть якості вчителя, сформованість яких визначає успішність роботи з обдарованими молодшими школярами.
- Яке значення самоосвіти у професійному зростанні вчителя?

Розділ 3

СИСТЕМА РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ: СТАН, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ

3.1. Роль батьків у вихованні обдарованої дитини

Незаперечним є той факт, що значну роль у процесі своєчасного виявлення рис дитячої обдарованості відіграють батьки. Саме вони першими помічають здібності своєї дитини.

Про вплив сім'ї на становлення обдарованої особистості наголошував ще В. Сухомлинський, який був переконаний, що творчий розвиток дитини формується під впливом найбільш близьких їй людей. Не так важливо ким є батьки дитини, як те, якими людьми вони є, вважав Василь Олександрович. Обдарованість дитини розквітає там, де батько й матір люблять щось створювати, вміють радіти, люблять один одного і свою дитину і намагаються весь час чомусь вчитися.

Батьківська підтримка, батьківська увага... Як багато вони значать у житті кожної дитини, в тому числі й дитини обдарованої. Сьогодні ми прагнемо з'ясувати, яким може бути батьківський вплив на розвиток талановитої чи здібної дитини. Батьківську громаду умовно можна поділити на кілька груп.

До першої і, на жаль, найчисельнішої належать батьки зайняті, втомлені повсякденними дорослими клопатами і як наслідок – неуважні та байдужі до проблем своїх дітей. Відгородившись від своїх чад газетою, екраном телевізора батьки спілкуються з дітьми коротко і лаконічно: «Не чіпай!», «Помовч!», «Не заважай!», «Мені ніколи!» А у малюка тим часом вже й зникає бажання щось запитувати – все одно не відповідь батько. І настане день, коли чудова дитяча допитливість згасне і пропаде. У таких сім'ях формування обдарованої особистості іде не завдяки, а всупереч батьківському впливу. Пагінець, що проріс на кам'янистому, необробленому ґрунті, стає або сильним і загартованим, або ж, як правило, гине.

До другої групи належать батьки занадто амбітні, не в міру стурбовані успіхами своїх дітей. У таких сім'ях вимоги до дітей завищені, їхні можливості не враховані. Можливо, такі батьки колись не реалізували себе у певній сфері діяльності і тепер настійливо нав'язують цю діяльність нащадку. Дитина одночасно займається з кількома репетиторами, щоб бути ще розумнішою, бере уроки музики, щоб розвинути слух, відвідує танцювальний клас, займається плаванням, щоб бути здоровою і сильною. Можливо, в деяких випадках така батьківська стратегія є виправданою. Часто в таких ситуаціях дитина стає всебічно розвинутою, але так і не досягає високих результатів у жодній сфері діяльності. Не слід виключати можливості виникнення перевтоми, розчарування і нервових зривів у дитини.

І, нарешті, до третьої групи батьків належать ті, що не «опустились» до дитячого рівня, а, навпаки, піднялися до свого малюка. Виховуючи

дитину, такі батьки росли разом з нею і завдяки їй. Вони займаються вихованням, опираючись на здоровий глузд і свій індивідуальний досвід, і неминуче приходять до висновку, що їхні знання є обмеженими. Переконавшись у цьому, батьки підбирають відповідну літературу, шукають контакт із педагогом, психологом, разом розробляють спільну стратегію подальшого розвитку дитини.

З якими проблемами зустрічаються батьки під час виховання обдарованих дітей?

Проблема 1. Як виявити ознаки обдарованості?

На жаль, обдарованість у ранньому віці не можна діагностувати за допомогою медичної апаратури чи аналізів. Ідентифікувати таланти можна лише на основі аналізу поведінки дитини, її рухових, мовних та інших психічних реакцій. Батьки повинні знати, що розроблені спеціальні нормативні шкали для діагностики обдарованості, в яких зазначена норма розвитку загальних здібностей, норма рухових здібностей спеціального характеру, норма пізнавальних здібностей. Якщо дитина випереджає шкалу на 30%, це є ознакою її обдарованості. Батькам можна запропонувати також фіксувати усі нові моменти у фізичному і психічному розвитку дитини у щоденнику. Якою цікавою буде ця книга, де головний герой – сама дитина!

Проблема 2. Які кроки робити, виявивши розумові здібності своєї дитини?

Не слід думати, що для розвитку розумових здібностей обдарованих дітей використовуються лише спеціальні методи і прийоми. Звичайно, певна специфіка тут є. Обдарованій дитині для оптимального завантаження і розвитку розумових здібностей потрібна більша кількість творчих завдань. Головна проблема – у підборі таких завдань.

Зараз є багато літератури, в якій подано спеціальні вправи, що розвивають мислення, уважність, спостережливість, формують активний словник дитини. Поряд даються методичні вказівки для виконання цих завдань. У наш час можна придбати багато цікавих дитячих книг, розливальні ігри (починаючи від найпростіших пірамідок і кубиків та закінчуючи складними конструкторами і леґо-системами). В арсеналі батьків нині багато засобів, щоб мозок обдарованої дитини був достатньо завантажений. Головний принцип, яким слід керуватися, – задоволення запитів дитини. Потрібно намагатися відповісти на всі її запитання, вислухати всі її розповіді, проявляти цікавість до її творчих знахідок.

Проблема 3. Як виявити тип обдарованості дитини?

У сучасній літературі подано психологічні портрети дітей кожного типу, описані способи діагностики, тренувальні вправи для такої діагностики. Однак, якщо в одних випадках обдарованість видно неозброєним оком, то в інших її може виявити лише уважний педагог чи кваліфікований психолог. Одні батьки, вчасно розпізнавши тип обдарованості, віддають дітей до шкіл з поглибленим вивченням окремих предметів, музичних чи художніх шкіл, спортивних секцій чи технічних гуртків. Інші – шукають шлях методом проб і

помилку, змінюючи навчальні заклади і види діяльності дитини.

Дуже помічною для батьків могла б стати діагностика їх дитини на різних вікових етапах:

- перед початком навчання;
- по закінченні початкової школи;
- далі – на інших ступенях освіти.

Важливими також були б рекомендації педагогів і психологів з вибору профілю навчання, вибору навчального закладу, вибору майбутньої професії.

Проблема 4. Співпраця батьків із навчальним закладом.

Важливою умовою ефективної навчально-виховної роботи з обдарованими дітьми є співробітництво школи та сім'ї, що зробить процес виховання обдарованої особистості цілісним та безперервним, забезпечить єдність і наступність виховного впливу на учнів, помітно звузить сферу стихійного впливу на обдарованих дітей.

Сімейне та шкільне виховання дитини здійснюються в тісній єдності. Педагоги та батьки виховують одних і тих же дітей, мають спільні цілі та завдання виховання. Співпраця освітян та батьків забезпечує можливість краще пізнати дитину, подивитись на неї з різних позицій і сторін, в різних ситуаціях, допомогти один одному в розумінні її індивідуальних особливостей, творчих здібностей та обдарувань.

Особливе значення для встановлення ефективної взаємодії з батьками має період навчання дитини в початкових класах, коли батьки залюбки відвідують навчальний заклад, цікавляться навчанням і поведінкою школяра. Це створює позитивні передумови для надання батькам педагогічної допомоги у сімейному вихованні обдарованої дитини, її належному розвитку.

Навчальний заклад як суспільний інститут не може замінити сім'ю. Він покликаний піднімати виховний потенціал сім'ї за допомогою організації продуктивних взаємин з батьками своїх учнів. Організація роботи з батьками в освітньому закладі – багатоаспектна і має значні педагогічні можливості. Зокрема, в умовах початкової школи важливим є формування педагогічних знань у батьків про феномен обдарованості, природу здібностей особистості, типові особливості поведінки обдарованої дитини, види дитячої обдарованості та способи її діагностики, методи роботи з обдарованими молодшими школярами. При цьому формами педагогічної просвіти батьків з проблем обдарованості виступають батьківські збори, консультації, тематичні вечори запитань і відповідей, ознайомлення батьків з психолого-педагогічною літературою, педагогічний лекторій, батьківський всеобуч, родинні свята тощо [22].

Школа і сім'я мають єдину «виховну територію», і байдужість хоча б однієї зі сторін гальмують належний розвиток та формування творчої дитячої особистості. Правильно налагоджена взаємодія зі школою сприятиме підвищенню рівня педагогічної грамотності батьків, безпосередньому

залученню їх до навчально-виховного процесу, єдності виховного впливу на обдаровану особистість з боку батьків і школи.

3.2. Педагогічний супровід обдарованих учнів: вітчизняний і зарубіжний досвід

Початкова освіта – це перший освітній рівень, який закладає фундамент загальноосвітньої підготовки школярів. Тому пріоритетне завдання початкової школи – пошук обдарованих дітей, їх підтримка, забезпечення всебічного розвитку дитини як особистості та найвищої цінності суспільства

Розв'язати це надскладне завдання покликаний учитель, який має бути готовим своєчасно помітити здібного вихованця, зрозуміти, не нашкодити його творчому розвитку, не загальмувати прояв здібностей, надати педагогічну підтримку в розвитку та реалізації індивідуального потенціалу.

У даному контексті педагогічний супровід доцільно розглядати як процес створення оптимальних умов для розвитку індивідуальних здібностей обдарованих учнів. Без належних умов, без відповідної підтримки – хіба має змогу обдарованість розвиватись, перероджуватись у талановитість? Отже, головна мета педагогічного супроводу полягає у максимальному сприянні гармонійного розвитку обдарованої дитини.

Організація роботи вчителя з розвитку здібностей і талантів учнів передбачає кілька етапів.

Коли йдеться про роботу з обдарованими дітьми, то перш за все порушується питання про систему їх ідентифікації. Цим терміном позначають процедуру виявлення і відбору обдарованих дітей. Тож першим етапом роботи з обдарованими учнями є **діагностичний** – виявлення дітей, які мають здібності до певних видів діяльності; відрізняються нестандартністю мислення та творчим підходом до вирішення проблем.

Вважається, що діагностика дитячої обдарованості – це суто психологічна проблема. Однак, як показує практика, діагностика дитячої обдарованості має бути невід'ємною складовою педагогічного процесу. З цього приводу слушно зауважив В.О.Сухомлинський: «Своєчасно знайти задатки у своїх вихованців, своєчасно розпізнати в кожному його покликання – це завдання стає найважливішим у системі навчально-виховної роботи».

Отже, в першу чергу діагностику повинні проводити ті, хто займається навчанням та розвитком дітей. Учитель, працюючи з дитиною, має можливість постійно спостерігати за її розвитком у повсякденному навчально-виховному процесі, та реагувати і професійно впливати на її розвиток. Якщо не створити відповідні педагогічні умови – обдарованість губиться.

Важливо, щоб діагностування і, зокрема, спостереження, було системним та мало тривалий характер. Процес пошуку обдарованих дітей має

відбуватися поетапно і залучаються до нього як класоводи (вивчають особливості дитини, її нахили, вподобання, характерні риси у навчально-виховній роботі), інші педагоги, що працюють в класі (відзначають інтелектуальні здібності, нестандартність мислення, ерудицію, природні задатки дітей), адміністрація школи (залучає та відслідковує участь учнів у різноманітних конкурсах, олімпіадах), бібліотекар школи (вивчає інтереси, уподобання учнів, їх читацьку активність, допомагає у підборі літератури), а також психолог школи.

Виявлення обдарованих дітей – це лише початок шляху. Найбільш важливим етапом є другий: педагогічно грамотно організувати роботу з обдарованими дітьми для розвитку їх задатків і нахилів. Традиційне навчання, орієнтоване на середнього учня, згубно діє на обдаровану натуру. Необхідна індивідуалізація підходу.

Відтак, другим етапом проектування роботи з обдарованими дітьми є **формуючий** – організація роботи з обдарованими дітьми, створення умов для повноцінного інтелектуального, фізичного, духовного розвитку.

Відповідно до цього важливим завданням є пошук оптимальних шляхів зацікавлення учнів навчанням, підвищення їх розумової активності, спонукання до творчості. В першу чергу діяльність з обдарованими учнями вимагає належної змістової наповненості занять, зорієнтованої на новизну інформації, різні види пошукової, розвивальної, творчої діяльності. В роботі зі здібними дітьми на уроках слід використовувати завдання підвищеної складності, нестандартні запитання, добирати завдання, які розраховані на пошукову діяльність, творче застосування набутих знань.

Значні можливості для розвитку творчої діяльності учнів надають уроки літературного читання:

- створення казок, загадок, легенд на основі прочитаного;
- продовження розповіді про героя;
- створення діалогу (розмова з героєм твору);
- драматизація твору, творчий переказ тексту;
- створення на основі прочитаних творів літературних етюдів: музика весняного дощу, звуки осені, колір літа, радості, тепла тощо.

На уроках української мови також необхідно постійно пропонувати учням завдання, які сприяють розвитку їхніх творчих здібностей:

- записати речення в такому порядку, щоб вийшов текст;
- скласти текст за початком, серединою чи кінцівкою;
- перебудувати текст так, щоб усе, про що у ньому йдеться, стосувалося тебе;
- скласти текст за малюнком;
- добрати слова за змістом: *хитрий, як...*

На уроках природознавства можна запропонувати учням такі завдання:

- скласти порівняльні таблиці природних зон, природних угруповань, корисних копалин;

- описати тварину (за малюнком і планом);
- описати одну з корисних копалин нашого краю;
- скласти розповідь про природну зону рідного краю;
- розробити свою програму збереження природи в Україні.

На уроках математики доречним буде використання математичних жартів, загадок, головоломок, лічилок, кросвордів. Такі завдання вчать дітей мислити логічно, розвивають допитливість. Слід практикувати розв'язування задач, що мають декілька розв'язків, логічних задач підвищеної складності, використання життєвого досвіду в процесі розв'язування задач чи прогнозуванні майбутніх подій, розв'язування задач шляхом повторного повернення до них через певний проміжок часу.

Підтримати в учнів пізнавальний інтерес, зробити навчання творчим, цікавим, яскравим допоможуть такі форми організації навчального процесу, як урок-казка, урок-екскурсія, телеурок, урок-подорож, інтегровані уроки. На таких уроках вчитель може запросити дітей в уявні подорожі до лісу, в зоопарк, у міжпланетні подорожі, подорожі материками та океанами.

Як уже зазначалось, часто трапляється перевантаження учнів традиційними навчально-розвивальними заходами. Водночас учні, які мають не тільки академічну, а й інші сфери обдарування – сферу художньої діяльності, рухову сферу тощо – не мають змоги їх розвивати. А тому слід формувати дві системи розвитку обдарованості: класно-урочну та позакласну. У позакласній діяльності основним рушієм є інтерес. Він визначає спрямування дитини і допомагає їй розвивати свої здібності.

Предметні олімпіади, конкурси, гуртки (художні, спортивні, мистецького спрямування), заняття за інтересами – це далеко не повний перелік тих заходів, які спрямовані на розвиток здібностей та обдарованості школярів. Тож головними завданнями позакласної роботи є поглиблення знань, розвиток світогляду учнів, виявлення різноманітних творчих здібностей, сприяння всебічному розвитку.

Крім того, в Україні діє широка мережа позашкільних навчальних закладів. Серед них – творчі об'єднання, клуби, дитячо-юнацькі спортивні школи, центри дозвілля та інші соціальні інституції. А відповідно до Закону України «Про позашкільну освіту» одним із завдань позашкільної освіти є пошук, розвиток та підтримка здібних, обдарованих і талановитих учнів.

У роботі з обдарованими дітьми важливим та необхідним є такий етап, як **аналіз та корекція діяльності (узагальнення)** – підведення підсумків здійсненої діяльності, її корекція, виявлення недоліків та позитивних зрушень, визначення шляхів подальшої роботи [5].

Для підвищення ефективності роботи щодо виявлення, навчання та виховання обдарованих дітей важливого значення набуває вивчення зарубіжного досвіду в цій сфері, що допоможе українській системі освіти обдарованих учнів у пошуках перспективних стратегій і нових форм навчання.

Аналіз досвіду провідних країн світу засвідчує, що науковцями напрацьовано рекомендації, які охоплюють всі етапи процесу навчання обдарованих дітей: від їхньої ідентифікації до окремих пропозицій щодо вибору стратегій, форм і методів взаємодії з ними.

Багатий практичний досвід у роботі з обдарованими дітьми має **Велика Британія**. Англійська модель ідентифікації здібностей обдарованих учнів складається з десяти етапів: спостереження вчителя, збір даних та інформації, досягнення учня, креативність, позашкільна активність, тести інтелекту, інформація від батьків, результати про закінчення класу, інформація від ровесників, інформація від самого учня.

У ряді шкіл застосовується «подвійний план», згідно з яким шкільні предмети поділяються на дві групи: «першої необхідності» й «елективні». Після третього класу учні проводять половину дня з одним учителем, вивчаючи предмети першої групи (мова, фізкультура, природознавство). Друга половина дня присвячена елективним предметам (математика, іноземна мова, мистецтво та музика). Кожен учень працює за індивідуальною програмою.

У школах Англії існує диференціація двох видів: внутрішня і зовнішня. Зовнішня – виражається в різноманітності специфічних форм організації навчального процесу, основними з яких є:

- 1) розподіл учнів за рівнем здібностей на основі результатів тестів, співбесіди;
- 2) розподіл учнів на певному етапі навчання за їх здібностями з певного ряду предметів;
- 3) навчання у групах «змішаних» здібностей.

Зміст внутрішньої диференціації полягає в тому, що учні на основі академічних успіхів з окремих дисциплін можуть бути об'єднані в тимчасові навчальні групи.

Для задоволення освітніх потреб обдарованих учнів застосовуються такі форми навчання:

Бендинг (banding – розподіл на полоси) – розподіл учнів певної вікової групи залежно від рівня інтелекту на три широкі полоси. Після закінчення початкової школи 25% учнів переводяться до верхньої полоси, 50% – до середньої та 25% – до нижньої. З одного боку, це крок до кращого забезпечення навчальних потреб усіх учнів, з іншого, навчання орієнтовано на середнього учня, а потреби обдарованих учнів задовольняються не повністю.

Стримінг (streaming – розподіл на потоки) – метод групування учнів за здібностями, за якого утворюється багато потоків, що надають можливість створювати більш однорідні групи, ніж за розподілу на полоси. Ураховуючи той факт, що обдаровані учні не завжди можуть знайти своє місце в системі, для них створюються спеціальні потоки з додатковими предметами, що забезпечують більш високий темп навчання.

Сетинг (setting – розподіл на сети, групи) – групування учнів з окремих предметів за результатами успішності. Учень може бути в першому сеті з природничих наук і в останньому – наприклад, з математики.

Цікавим є досвід «відкритих шкіл» **Франції**, в основу навчально-виховного процесу яких покладено принцип «поваги до індивідуального ритму розвитку кожної дитини», що передбачає поділ учнів на групи за здібностями. «Сильні» учні вивчають шкільну програму більш ґрунтовно і здобувають більший загальноосвітній мінімум, ніж «слабші». Тут немає невідстигаючих, адже перед кожним ставляться вимоги, відповідні до його сил і здібностей. У другій половині дня учні зайняті різноманітними справами: розв'язанням математичних задач, виконанням вправ з рідної мови, музикою, малюванням, ручною працею, постановкою театралізованих сцен. Учнів можна зустріти у бібліотеці, у «полівалентному» залі, призначеному для різноманітних занять, у майстерні.

У світовій науці провідні позиції в розробці проблеми освіти обдарованих займають учені **США** [4]. Однією з найефективніших умов удосконалення навчання обдарованих учнів у США є використання наставницьких (менторських) програм. Менторство – індивідуальне навчання, яке полягає в тому, що ментор тривалий час індивідуально працює з дитиною, формуючи її особистісні якості, інтелект не як учитель, а як товариш. Наставник виступає як радник і консультант, є моделлю поведінки для учня. Менторство дає школярам не тільки знання та вміння, а й сприяє розвитку здібностей до лідерства, умінь соціальної взаємодії, допомагає встановлювати дружні стосунки з однолітками, сприяє творчим здобуткам.

У Сполучених Штатах активно використовують різні стратегії навчання обдарованих дітей, на основі яких здійснюється розробка спеціальних навчальних програм. До основних стратегій можна віднести:

- *прискорення* (ранній вступ до школи, прискорення у звичайному класі, перестрибування через клас, навчання в профільних класах, навчання в приватній школі);
- *збагачення* (більш швидке просування по вищих пізнавальних рівнях у сфері обраного предмета, розширення досліджуваної області знань за рахунок отримання додаткового матеріалу до традиційних курсів);
- *міждисциплінарне навчання* (глобальний характер тем і проблем для вивчення, високий рівень насиченості змісту).

Значний інтерес викликає початкова школа **Німеччини** (Hauptschule), основний акцент у якій ставиться на всебічний розвиток дитячої індивідуальності, пізнавального інтересу і таких здібностей, як фантазія, ініціатива, самостійність і спілкування у колективі. Навчання у початковій школі поділяється на ступені: вступний, початковий, орієнтаційний.

Вступний ступінь ставить своїм завданням усунення тих відмінностей у розвитку дітей, з якими вони приходять в школи, і створення необхідних передумов для успішної організації навчального процесу на початковому етапі навчання, розвиток у всіх дітей бажання і здібностей до

навчання. Поряд з класною роботою існують форми індивідуального, парного і групового навчання.

До вимог *початкового ступеня* належать: застосування єдиної навчальної програми, що сприятиме розвитку всіх дітей; введення додаткових предметів, які дозволяють усім учням виявити домінуючі схильності і сприяти їх подальшому розвитку; надання підтримки дітям, що потребують особливої допомоги, за допомогою відповідних, призначених для цього курсів.

У навчальних планах знаходять відображення різні форми організації занять, зокрема: поділ класу на групи, диференційоване навчання, заняття, що сприяють подоланню труднощів у засвоєнні навчального матеріалу. Практикується також більш швидке проходження початкової школи учням з високим рівнем розвитку, причому поряд із здібностями до навчання рекомендується враховувати, перш за все, емоційну і соціальну стабільність дитини.

Ступінь орієнтації призначений для визначення інтересів, здібностей, можливостей кожного учня для вибору подальшого шляху навчання, що є однією з форм внутрішньої диференціації загальноосвітньої школи. По закінченні початкової школи учні розподіляються за здібностями й успішністю до шкіл різних типів.

Отже, порівняльний аналіз організації навчання та виховання обдарованих дітей у зарубіжній школі дозволяє систематизувати форми, за яких ця діяльність відбувається найефективніше. Вибір форми навчання залежить від можливостей педагогічного колективу, уміння побудувати навчання відповідно до результатів діагностичного обстеження дітей, стимулювання їх здібностей та індивідуальних особливостей.

3.3. Стан освіти обдарованих дітей в Україні

Проблема освіти обдарованих дітей почала досліджуватись в Україні з 1990 року, коли держава прийняла Декларацію про державний суверенітет. Саме в цей час академік АПН України, доктор психологічних наук, професор Валентин Олексійович Моляко засновує наукову школу, яка займається проблемами творчої обдарованості. До складу цієї школи входять провідні українські науковці, які досліджують психолого-педагогічні проблеми здібностей, розроблюють концепції обдарованості, проводять практичні заходи в дошкільних закладах, школах, а також в університетах.

У 1991 році В. О. Моляко та його послідовники розроблюють програму «Творча обдарованість», яка спрямована на виявлення й навчання обдарованих дітей.

В 1997 році ця наукова школа ініціює випуск Всеукраїнського науково-практичного освітньо-популярного журналу «Обдарована дитина» для педагогів, психологів, батьків та дітей, який є важливим і популярним виданням. Він пропонує різноманітні новаторські розробки, методики та

технології проведення занять, тести для діагностики здібностей дітей, комплекси завдань, тренінги та висвітлює вітчизняний і зарубіжний досвід роботи з обдарованими та талановитими дітьми.

З самого початку становлення нашої незалежної держави почали з'являтися різні заходи на підтримку юних талантів. Так, ще у 1991 році відбувся Перший Всеукраїнський фестиваль дитячої творчості завдяки програмі «Повір у себе», в якій взяли також участь і обдаровані діти з особливими потребами. Цікавим експериментом став проєкт «Танцюю для тебе» телеканалу «1+1», в якому змагались артисти та спортсмени разом з хореографами, аби збулася мрія талановитої дитини; «Україна має талант. Діти» – масштабний проєкт телеканалу «СТБ», який шукає і відкриває нові таланти; українське дитяче талант-шоу «Маленькі гіганти» тощо.

У 2010 році започатковане видання «Енциклопедія дитячої творчості. Юні таланти України», яке висвітлює роботу управлiнь освіти і науки областей, представляє позашкільні заклади усіх регіонів, висвітлює досягнення юних талантів, відзначає кращі дитячі та юнацькі колективи України.

Однак, Україна стикнулася з певними проблемами. Головною з них стала відсутність цілісної загальнодержавної системи роботи з обдарованими учнями та відсутність цільового виділення коштів на розробку науково-методичної, дослідницької та експериментальної бази для роботи з такими дітьми. Слабка матеріально-технічна база, неповна теоретична обґрунтованість проблеми обдарованості та недостатня підготовка спеціалістів до роботи з юними талантами негативно позначилася на проблемі підтримки обдарованої молоді, адже не було створено належних умов для реалізації її здібностей.

Кабiнет Міністрів був стурбований незадовільною ситуацією в освіті талановитих дітей та 8 серпня 2007 року своїм розпорядженням створив Інститут обдарованої дитини, який підпорядковувався Національній академії педагогічних наук України та повинен сприяти дослідно-експериментальним дослідженням, пов'язаним з освітою обдарованих дітей, реалізовувати інноваційні проєкти, спрямовані на вдосконалення системи роботи з такими дітьми, надавати науково-методичну підтримку установам шкільної, позашкільної та післядипломної педагогічної освіти, які працюють з талановитою молоддю, консультувати педагогів, психологів, керівників навчальних закладів з питань розвитку обдарованості і реалізації інтелектуальних та творчих здібностей дітей.

Тож до основних завдань Інституту обдарованої дитини НАПН України належать:

- дослідження феномену обдарованості та розробка програм і технологій розвитку обдарованої особистості на різних вікових етапах в системі безперервної (дошкільної, загальної середньої, позашкільної, професійної, вищої) освіти;

- розроблення методичного забезпечення для діагностики та розвитку обдарованості, реалізація проектів і програм фізичного, психічного, соціального, духовного та інтелектуального розвитку обдарованих дітей, їх правового та соціального захисту;
- впровадження наукових розробок, спрямованих на вирішення актуальних проблем освіти та виховання обдарованих дітей і молоді;
- інтеграція у міжнародний освітній та інформаційний простір з питань роботи з обдарованою молоддю та ін.

Наразі Інститут здійснює міжнародне наукове співробітництво з науковими та навчальними закладами різних країн. Науковці Інституту досліджують проблеми організації роботи з обдарованими дітьми таких країн, як Франція, Австралія, Італія, Португалія, Польща, Чехія, Швейцарія тощо, та висвітлюють результати своїх наукових праць в виданнях цього закладу.

З метою створення єдиного інформаційно-навчального простору для розвитку та підтримки юних талантів в Україні створюються регіональні центри обдарованих дітей. Фахівці, які мають багаторічний науковий і практичний досвід роботи в різних напрямках, консультують педагогів, психологів, дітей і батьків щодо виявлення, підтримки та розвитку обдарованості; організують і проводять корекційно-розвивальні програми для розвитку здібностей; здійснюють підтримку і супровід учнів із високим рівнем здібностей на основі інноваційних технологій розвитку обдарованості; надають кваліфіковані консультації у сфері творчого та інтелектуального розвитку дітей. Такі центри створені як структурні підрозділи Інституту обдарованої дитини НАПН України.

Вагомим здобутком є і те, що на сьогоднішній день в Україні прийнято цілий ряд законів і програм, які спрямовані на пошук, підтримку та стимулювання обдарованих дітей. Серед них:

- Закон України «Про освіту»;
- Закон України «Про державну підтримку обдарованої молоді»;
- Закон України «Про основні засади державної підтримки обдарованих дітей та молоді на Україні»;
- Національна доктрина розвитку освіти України;
- Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI століття);
- Національна програма виховання дітей та учнівської молоді в Україні;
- Національна програма «Діти України»;
- Комплексна програма «Творча обдарованість»;
- Програма розвитку обдарованих дітей і молоді;
- Укази Президента України про підтримку обдарованих дітей тощо.

На основі загальнонаціональних програм розроблюються обласні, міські та районні комплексні програми «Обдаровані діти», удосконалюється якість навчання в навчальних закладах різних типів і рівнів акредитації.

Таким чином, формується цілісна державна система підтримки обдарованих учнів та підготовки педагогічних кадрів для роботи з ними.

В нашій країні з'являються нові заклади освіти для обдарованих дітей, зокрема: колегіуми, гімназії, ліцеї, спеціалізовані профільні школи (суспільно-гуманітарного, економічного, художньо-естетичного, математичного та інших профілів), позашкільні заклади. В школах педагогічні кадри розробляють індивідуальні навчальні плани та програми для обдарованих дітей, які мають складатися з обов'язкових загальноосвітніх і профільних предметів та факультативів.

Поряд з державними, з'являються громадські організації та фонди, які пропонують різні соціальні програми підтримки й допомоги обдарованим дітям для розкриття їхнього потенціалу. Так, наприклад, 28 вересня 2007 року розпочала свою роботу благодійна організація «Обдаровані діти – майбутнє України», яка спрямувала свою діяльність на пошук, підтримку та розвиток талановитих дітей. Фонд пропонує матеріальне, технічне, інформаційне забезпечення відповідно до своїх благодійних проектів дітям-сиротам, напівсиротам або ж з малозабезпечених сімей.

В останні роки в Україні з'явилися сайти, блоги та відеоматеріали, присвячені проблемі обдарованості.

На сайті «Вчитель вчителю, учням та батькам» в частині «Обдарована дитина» надається ряд програм, анкет, тестів, схем, моделей, методичних рекомендацій, презентацій з пошуку та розкриття потенціалу обдарованих дітей, описуються їх вікові особливості.

Сайт Інституту обдарованої дитини НАПН України надає педагогам наукові та методичні матеріали з обдарованості, а батьки можуть скористатися Консультативно-діагностичним кабінетом обдарованості.

Важливою ініціативою став випуск науково-методичної літератури, монографій, журналів, посібників, публікацій, присвячених аналізу сучасних практик і методів освіти обдарованих учнів. Найстарішим є журнал «Обдарована дитина», який видається з 1998 року 10 разів на рік і є незамінним порадником вчителів, психологів, вихователів, батьків та їх талановитих дітей. До переліку видань щодо освіти одарованих дітей можна віднести щомісячний науково-методичний журнал «Освіта та розвиток обдарованої особистості», електронне видання «Моніторинг результативності роботи з обдарованими учнями».

Підсумовуючи, слід зазначити, що на сучасному етапі розбудови української освіти можна спостерігати підвищений інтерес до проблем обдарованості. Державна політика у сфері роботи з обдарованими дітьми в нашій країні все ж таки має помітні досягнення. Це і розвиток нормативно-правової бази, створення спеціалізованих навчальних закладів, різні види заохочення обдарованих дітей, розбудова позашкільних освітніх закладів тощо. Все це дає підстави стверджувати, що питання виявлення, навчання та розвитку обдарованих дітей, підготовки педагогів до роботи з ними стали пріоритетними в сучасній освіті.

Питання для самоконтролю

- Яку роль у вихованні обдарованої дитини відіграють батьки?
- Розкрийте поняття «педагогічний супровід обдарованих молодших школярів».
- Охарактеризуйте основні етапи проектування роботи з обдарованими дітьми.
- Розкрийте особливості роботи з обдарованими учнями в зарубіжних країнах.
- Які нормативно-правові документи регулюють підтримку та розвиток обдарованих дітей?
- Назвіть заходи державної підтримки обдарованих учнів.
- Які основні завдання Інституту обдарованої дитини НАПН України?
- Назвіть організаційно-педагогічні умови ефективної роботи з обдарованими учнями.

Післямова

Аналіз наукової літератури засвідчив, що проблема обдарованості набула статусу державно важливої, що призвело до формування соціального запиту її дослідження. Актуальним завданням вітчизняної системи освіти стає підвищення рівня якості знань підростаючого покоління, адже вкрай важливо, щоб освіта давала учням нові життєві стратегії, життєву компетентність, сприяла мобільності їх соціальної поведінки.

Створення системи роботи з обдарованими учнями є актуальним питанням усієї освіти України, що охоплює як навчальну, так і виховну роботу. Така система повинна враховувати особливості навчального закладу; відповідати сучасним ідеям і концепціям; сприяти розвитку творчої особистості учня, його самоосвіті та саморозвитку; запровадженню основних засад особистісно-орієнтованого навчання та виховання; забезпечувати максимальне розкриття індивідуальних особливостей і здібностей.

Реалізація інноваційної освітньої політики щодо супроводу обдарованої дитини можлива за умови компетентнісного підходу до управління навчальним закладом та створення розвивального простору; спонукання педагогів до професійного самовдосконалення; забезпечення плідної взаємодії всіх суб'єктів навчально-виховного процесу щодо визначення змісту, форм, методів і технологій виявлення, ідентифікації й розвитку учнів з ознаками обдарованості.

Відповідно до представлених положень доцільно сформулювати методичні рекомендації щодо ефективної роботи з обдарованими дітьми: взаємодія усіх ланок в системі науки та освіти, а також постійний контроль держави; індивідуалізація навчання; підвищення кваліфікації та професійна підготовка кадрів; запровадження в педагогічних університетах окремого обов'язкового курсу з підготовки до роботи з талановитими дітьми; вдосконалення електронних бібліотек, навчальних web-сайтів, мультимедійних презентацій та публікацій; проведення більшого числа конференцій, семінарів тощо з проблем обдарованості з метою обміну досвідом та практикою; розробка централізованих програм пошуку обдарованих дітей в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агаркова Н. Законодавче забезпечення соціально-правового захисту дітей (2002-2005 рр.) / Рідна школа. – 2007. – № 2. – С. 9-12.
2. Акімова О. Обдарованість та її виявлення: програма роботи з обдарованою молоддю / О. Акімова // Завуч. – 2013. – №1. – Вкладка.
3. Антонова О. Є. Теоретичні та методичні засади навчання педагогічно обдарованих студентів: Монографія. – Житомир: Вид-во ЖДУ, 2007. – 472 с.
4. Бевз О. Питання дитячої обдарованості в американській системі шкільної освіти / О. Бевз // Рідна школа. – 2006. – № 7. – С. 9-12.
5. Ваколя Т. І. Педагогічні основи роботи з обдарованими дітьми: опорні конспекти / Т. І. Ваколя. – Мукачево: МДУ, 2015. – 78 с.
6. Ваколя Т. І. Проблема готовності майбутнього вчителя початкової школи до роботи з обдарованими учнями / Т. І. Ваколя // Педагогічні науки: зб. наук. праць. – Херсон: ХДУ, 2015. – Вип. 67. – С. 298-302.
7. Васильченко Л. І. Психолого-педагогічні особливості обдарованих дітей / Л. І. Васильченко // Педагогіка і психологія: вісник АПН України. – 2007. – № 4. – С. 32-39.
8. Гудь М. Обдаровані діти. Психолого-педагогічні аспекти роботи / М. Гудь // Початкова освіта. – 2010. – № 39. – С.2-6.
9. Денисенко Т. В. Удосконалення рівня професійної майстерності педагогів, які працюють з обдарованими дітьми в умовах гімназії / Завуч. – 2012. – № 1-2. – С.4-17.
10. Карпенко Н. В. Діагностика психічного розвитку дитини в роботі педагога (вчителя, вихователя): Реком. МОНУ як навч. посібн. для студ. ВНЗ / Н. В. Карпенко. – 2-ге вид. – К: Каравела, 2010. – 248 с.
11. Клименюк Ю. М. Особливості навчання інтелектуально обдарованих учнів / Ю. М. Клименюк // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2007. – Вип. 33. – С. 55-57.
12. Когут С. М. Сучасні педагогічні підходи до розвитку обдарованості учнів / С. М. Когут // Педагогічна майстерня. – 2013. – №1. – С.24-29.
13. Коновальчук М. Педагогічна творчість учителя в роботі з обдарованими молодшими школярами: навчально-методичний посібник / М. Коновальчук. – К.: ТОВ «СІТПРІНТ», 2013. – 90 с.
14. Курлянд З. Н. Педагогіка: Навч. посібник. Реком. МОНУ / З. Н. Курлянд, Р. І. Хмельюк, Т. Ю. Осипова. – Харків: Бурун Книга, 2009. – 304 с.
15. Липова Л., Морозова Л., Луценко Л. Специфіка навчання обдарованих дітей / Рідна школа. – 2003. – № 7. – С.8-11.

16. Липова Л., Морозова Л., Бондарів І. Діагностика дитячої обдарованості та психолого-педагогічної особливості обдарованих дітей / Рідна школа. – 2003. – № 5. – С. 9-11.
17. Майданенко С. Обдарованість як соціально-педагогічне явище / С. Майданенко // Початкова школа. – 2013. – №3. – С.36-37.
18. Мар'яненко Л. В. Вміння вчителя поводитися з обдарованими учнями як фактор його професійного зростання. / Л. В. Мар'яненко // Практична психологія та соціальна робота. – 2001. – №8. – С.48-51.
19. Миронюк С. Обдарованість як феномен особистості / С. Миронюк // Шкільний світ. – 2012. – №6. – С.3-7.
20. Михайлик Л. В. Формування освітнього середовища для розвитку обдарованої дитини / Л. В. Михайлик // Педагогічна майстерня. – 2013. – №1. – С.15-20.
21. Молнар Т. І. Методи і форми роботи з обдарованими молодшими школярами / Т.І. Молнар // Матеріали ІХ Міжнародної науково-практичної конференції «Обдаровані діти – інтелектуальний потенціал держави» Секція: Супровід та підтримка розвитку обдарованої особистості та особливості формування в неї успішних життєвих стратегій, 11-16 липня 2016 р., м. Чорноморськ, Одеська область. – К.: Інститут обдарованої дитини, 2016. – С.58-60.
22. Молнар Т.І. Особливості виховання обдарованих дітей у сім'ї / Т.І. Молнар // Актуальні проблеми виховного простору: пошук, інновації, підходи: колективна монографія / за заг. ред. Г.В. Товканець. – Мукачєво: МДУ, 2017. – С.67-76.
23. Молнар Т. І. Підготовка майбутніх учителів початкової школи до розвитку інтелектуальної обдарованості учнів / Т. І. Молнар // Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Педагогіка та психологія»: зб.наук.пр. / Ред.кол.: Товканець Г. В. (гол.ред.) та ін. – Мукачєво: Вид-во МДУ, 2016. – С.28-30.
24. Обдаровані діти. Діагностика та супровід: [добірка статей] / Т. Червонна (упоряд.). – К.: Шкільний світ, 2008. – 127с. – (Бібліотека «Шкільного світу»).
25. Овчаренко К. Організація роботи з обдарованими дітьми / Психолог. – 2004. – № 37. – С.12-17.
26. Петішова В. М. Організація самостійної навчальної роботи обдарованих учнів / В. М. Петішова, А. І. Халін // Педагогічна майстерня. – 2014. – №4. – С.9-18.
27. Психологія обдарованості // Завуч. – 2011. – №21. – Вкладка.
28. Робота з обдарованими дітьми / М. О. Володарська, А. І. Настенко, О. М. Пілаєва, С. М. Полуніна. – Харків: Основа, 2010. – 190 с. – (Бібліотека журналу «Початкове навчання та виховання»).

29. Семенова Р. О. Обдарованість як проблема сучасної освіти / Р. О. Семенова // Актуальні проблеми психології: Психологія обдарованості: 36. н. праць / за ред. С. Д. Максименка та Р. О. Семенової. – Т. VI. – Вип. 5. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2010. – С. 7-23.
30. Сисоєва С. О. Основи педагогічної творчості: Підручник. – К.: Міленіум, 2006. – 346 с.
31. Сологуб Н. Обдаровані діти: Психологічні проблеми розвитку, навчання і виховання / Н. Сологуб, О. Хмельова-Токарева // Психолог. – 2012. – № 2. – С. 14-19.
32. Туріщева Л. В. Особливості роботи з обдарованими дітьми / Л. В. Туріщева // Початкове навчання та виховання. – 2010. – № 16-18. – С. 36-40.
33. Туріщева Л. В. Творчість у педагогічній діяльності / Л. В. Туріщева. – Х.: Вид. гр. «Основа», 2010. – 128 с. (Бібліотека журналу «Управління школою»; Вип. 4 (88)).
34. Федорова О. Педагогічні умови професійної підготовки студентів до роботи з обдарованими дітьми / О. Федорова, М. Федоров // Рідна школа. – 2006. – № 1. – С. 24-26.
35. Фіцула М. М. Педагогіка: навч. посіб. / М. М. Фіцула. – 2-е вид., випр. і доп. – К.: Академвидав, 2006. – 560 с.
36. Шепотько В. П. Організація і навчання обдарованих і талановитих школярів (навчально-методичний посібник) / В. П. Шепотько, І. С. Волощук // Рідна школа. – 2006. – № 2. – С. 27-50.
37. Шнайдер С. В. Психолого-педагогічні засади організації роботи з обдарованими дітьми в умовах навчально-виховного закладу. Матеріали роботи творчої групи заступників директорів навчальних закладів Рівного – Рівне, 2013р. – 124 с.
38. Юркевич В. С. Про окремі типи обдарованості / В. С. Юркевич // Завуч. – 2003. – № 17-18. – С. 9-10.
39. Янковчук М. М. Розвиток обдарованості: практичний досвід / М. М. Янковчук // Обдарована дитина. – 2007. – № 9. – С. 48-54.
40. Ясочко Т. Ю. Обдаровані діти: проблеми соціалізації / Т. Ю. Ясочко // Обдарована дитина. – 2013. – № 4. – С. 2-11.

Тест «Не прогав вундеркінда!»

Кожна дитина має свої, лише їй притаманні риси, які розпізнаються в ранньому віці, тому обов'язок батьків – виявити та розвинути приховані здібності та задатки.

У цьому може допомогти такий *тест*.

1. Ваша дитина навчилася рано, до шестирічного віку, читати:
 - самостійно – 7 балів;
 - за допомогою когось – 5 балів.
2. Читає багато книжок, причому досить швидко – 2 бали.
3. Сама або за допомогою когось зацікавилася словниками та енциклопедіями – 2 бали.
4. Легко навчилася читати, але відчуває труднощі під час читання – 1 бал.
5. Займається, зазвичай, за зачиненими дверима, а друзів має старших за себе – 2 бали.
6. Розмовляє зі старшими на рівних – 2 бали.
7. Ставить багато різних каверзних запитань, інколи заганяючи дорослих у глухий кут – 2 бали.
8. Має готові відповіді навіть на несподівані запитання – 1 бал.
9. Іноді неуважна, але завжди вміє робити цікаві повідомлення (скажімо, після перегляду кінофільму, телепередачі чи спостереження за чим-небудь) – 2 бали.
10. Із задоволенням вступає в бесіду про навколишній світ, самостійно оцінює суспільні явища – 1 бал.
11. Одноманітні справи (миття посуду, легкі навчальні вправи, які не потребують особливих зусиль) викликають нудьгу – 1 бал.
12. Чутлива до несправедливості, навіть якщо це не стосується її особисто – 2 бали.
13. Має багатий словниковий запас і вміло застосовує під час спілкування різні терміни – 2 бали.
14. Любить складні ігри (шахи тощо), які потребують кмітливості – 1 бал.
15. У ранньому віці цікавиться тим, що вивчають старшокласники – 1 бал.
16. Любить різні заняття, причому хоче робити все самостійно – 2 бали.
17. Її цікавить Всесвіт, вона цікавиться питаннями світобудови й усім, що стосується давньої історії – 2 бали.
18. У школі навчається без особливих зусиль, швидко схоплює матеріал та має власну думку з багатьох питань – 2 бали.
19. Має розвинуте почуття сприймання музики, образотворчого мистецтва, навколишнього світу і в усьому знаходить гармонію – 2 бали.

Чи є ваша дитина «вундеркіндом», залежить від того, скільки балів вона отримує під час підрахунку. Слід врахувати, що об'єктивність тестування залежить від чітких відповідей на запитання. Якщо ви набрали **від 10 до 13 балів** – це свідчить про те, що **ваша дитина має певні здібності**, а тому вам слід потурбуватися про те, щоб організувати її навчання та спрямувати розвиток її здібностей у потрібне русло.

Тест на виявлення творчих здібностей у школярів

Уважно прочитайте кожне запитання. Обведіть кружечком слово «Так», якщо ви погоджуєтесь з тим, що написано. Обведіть кружечком слово «Ні», якщо з написаним не погоджуєтесь.

Так Ні	1	Я люблю писати свої пісні.
Так Ні	2	Я люблю гуляти сам.
Так Ні	3	Мої тато і мама люблять гратися зі мною.
Так Ні	4	Я ставлю чимало запитань.
Так Ні	5	Скласти оповідання чи казку – безглузда справа.
Так Ні	6	Мені подобається мати одного чи двох друзів.
Так Ні	7	Я не заперечую, коли змінюються правила гри.
Так Ні	8	Я маю кілька хороших ідей.
Так Ні	9	Я люблю малювати.
Так Ні	10	Я люблю речі, які складно виготовити.
Так Ні	11	Сонечко на малюнку завжди має бути жовтого кольору.
Так Ні	12	Мені більше подобається розмальовувати малюнки в книжці, ніж малювати їх самому.
Так Ні	13	Легкі загадки – найцікавіші.
Так Ні	14	Іноді тато з мамою займаються чимось разом зі мною.
Так Ні	15	Я цікавлюсь новинками про тварин.
Так Ні	16	Мій тато любить працювати по господарству, а я йому допомагаю.
Так Ні	17	Я не люблю, коли інші діти ставлять надто багато запитань.
Так Ні	18	Нелегко знайти собі заняття, коли залишаюся сам.
Так Ні	19	Мій тато вважає, що я загалом поведуюся правильно.
Так Ні	20	Я люблю розповіді про далеке минуле.
Так Ні	21	Я із задоволенням граю у старі ігри.
Так Ні	22	Коли я хочу щось зробити, але мені складно, я відмовляюсь і займаюсь чимось іншим.
Так Ні	23	Я люблю гуляти з друзями, а сам – ні.

Підбиття підсумків:

За кожну позитивну відповідь (обведене слово «Так») зараховується один бал, за обведене слово «Ні» – 0 балів.

Увага. В пунктах 5, 6, 11, 13, 14, 18, 19, 22, 23, 24 оцінювання відбувається таким чином: замість 1 бала зараховують 0, а замість 0 балів – 1 бал. Це робиться тому, що у вказаних пунктах стверджується ознака, протилежна оціненій. Іншими словами, в цих пунктах за відповідь «Так» зараховується 0 балів, а за відповідь «Ні» – 1 бал.

Схильність дитини до творчості виявляється через: розмаїття інтересів, пластичність розуму, зацікавленість, наполегливість.

Проаналізуємо деякі з них.

1.Розмаїття інтересів.

Підрахуємо загальну суму балів за відповіді дитини в пунктах 1,5,9,16,21. Кількість набраних балів відповідає ступеню вираження розмаїття інтересів дитини:

I ступінь – 0–1 бал (погано виражені);

II ступінь – 2–3 бали (посередньо виражені);

III ступінь – 4–5 балів (добре виражені).

2.Незалежність.

Підрахуйте загальну суму балів за відповіді впливу дитини в пунктах 2, 8, 11, 13, 19, 24. Кількість набраних балів відповідає вираженню незалежності дитини:

I ступінь – 0– 1 бал (погано виражена);

II ступінь – 2–3 бали (посередньо виражена);

III ступінь – 4–5 балів (добре виражена).

3. Гнучкість, пристосування.

Підрахуйте загальну суму балів за відповіді дитини в пунктах 6, 7, 22. Кількість набраних балів відповідає ступеню вираження зацікавленості дитини:

I ступінь – 0–1 бал (погано виражена);

II ступінь – 2 бали (посередньо виражена);

III ступінь – 3 бали (добре виражена).

4.Наполегливість.

Підрахуйте загальну суму балів за відповіді дитини в пунктах 10, 14, 23. Кількість набраних балів відповідає ступеню вираження наполегливості дитини:

I ступінь – 0–1 бал (погано виражена);

II ступінь – 2 бали (посередньо виражена);

III ступінь – 3 бали (добре виражена).

5.Допитливість.

Підрахуйте загальну суму балів за відповіді дитини в пунктах 4, 12, 18. Кількість набраних балів відповідає ступеню вираження допитливості дитини:

I ступінь – 0–1 бал (погано виражена);

II ступінь – 2 бали (посередньо виражена);

III ступінь – 3 бали (добре виражена).

Відомості про сімейне оточення.

Підрахуйте загальну суму балів за відповіді дитини в пунктах 3, 15, 17, 20. Кількість набраних балів відповідає ступеню сприятливого сімейного оточення для розвитку творчих здібностей дитини:

I ступінь – 0–1 бал (погано виражена);

II ступінь – 2–3 бали (посередньовиражена);

III ступінь – 4 бали (добре виражена).

**Опитувальник для виявлення поведінкових характеристик
обдарованих дітей**

№	Твердження	Так	Ні
1	Я люблю завдання, над якими потрібно «поламати» голову.		
2	Мені подобається погоджуватися з кимось, на чому б він не наполягав.		
3	До того, як щось зробити, я продумую майбутні дії й ніколи від них не відступаю.		
4	Якщо моя думка не збігається з думкою інших, то я стараюся зробити так, як мені здається правильним.		
5	Я відвідую тренінгові заняття тому, що тут багато складних завдань.		
6	Я знаю значно більше, ніж знайомі мені діти з нашого двору.		
7	Я міг би мати кращі оцінки з усіх навчальних предметів.		
8	Мені подобається міркувати про щось.		
9	Я думаю, що вчителі вважають мене особливо розвиненим.		
10	Батьки задоволені моїми успіхами у школі.		
11	У школі мене люблять інші діти.		
12	Я – хороший друг.		
13	Я часто висловлюю своє ставлення до чогось, навіть якщо вважаю, що іншим це не сподобається.		
14	Я не проти того, щоб відрізнятись від інших людей.		
15	Я товариський й перебуваю в злагоді з іншими людьми.		
16	Зі мною легко бути в злагоді.		
17	Я люблю майже все робити разом з іншими дітьми.		
18	У мене є почуття гумору.		
19	Якщо я щось не довів до кінця, то це сильно псує мені настрої.		
20	На уроках у мене зазвичай гарний настрої.		
21	Я люблю, коли мене викликають до дошки для відповіді.		
22	Я люблю розв'язувати задачі не одним, а кількома способами.		
23	Я люблю рухливі ігри, уроки фізкультури.		
24	Завдання на уроках надто легкі.		

Шкала для рейтингу поведінкових характеристик обдарованих школярів

*Розроблена Джозефом Рензуллі (1977 р.)
і адаптовано Людмилою Поповою*

Пропонована шкала складена для того, щоб учитель міг оцінити характеристики учня в пізнавальній, мотиваційній, творчій і лідерській галузях.

Прізвище, ім'я учня _____

Дата _____

Школа № _____ Клас _____

Вік _____

Учитель або той, хто проводив рейтинг _____

Оскільки чотири шкали представляють відносно різні сторони поведінки, оцінки по різних шкалах не підсумовуються.

Будь ласка, уважно прочитайте твердження і обведіть відповідну цифру згідно з наступним описом:

- 1 - якщо Ви майже ніколи не спостерігаєте цієї характеристики;
- 2 - якщо Ви спостерігаєте цю характеристику час від часу;
- 3 - якщо Ви спостерігаєте цю характеристику досить часто;
- 4 - якщо Ви спостерігаєте цю характеристику майже увесь час.

Шкала I. Пізнавальні характеристики учня

1. Має незвично великий для цього віку або класу запас слів; використовує терміни з розумінням; мова відрізняється багатством виразів, побіжністю і складністю.

1 2 3 4

2. Має великий запас інформації по різноманітних темах (що виходить за межі звичайних інтересів дітей цього віку).

1 2 3 4

3. Швидко запам'ятовує і відтворює фактичну інформацію.

1 2 3 4

4. Легко уловлює причинно-наслідкові зв'язки; намагається зрозуміти «як?» і «чому?»; ставить багато стимулюючих думку питань (на відміну від питань, спрямованих на отримання фактів).

1 2 3 4

5. Чуйний і тямущий спостерігач; звичайно «бачить більше» або «отримує більше» з розповіді, фільму, з того, що відбувається, ніж інші.

1 2 3 4

Складіть отримані числа.

Загальний показник _____.

Шкала II. Мотиваційні характеристики

1. Повністю занурюється в певні теми, проблеми; наполегливо прагне до завершення початого.

1 2 3 4

2. Легко впадає в нудьгу від звичайних завдань.

1 2 3 4

3. Прагне до досконалості; відрізняється самокритичністю.

1 2 3 4

4. Вважає за краще працювати самостійно; вимагає лише мінімального спрямування від учителя.

1 2 3 4

5. Має схильність організувати людей, систематизувати предмети і ситуації.

1 2 3 4

Складіть отримані числа.

Загальний показник _____.

Шкала III. Лідерські характеристики

1. Проявляє відповідальність; робить те, що обіцяє, і, зазвичай, робить це добре.

1 2 3 4

2. Упевнено відчуває себе як з ровесниками, так і з дорослими; добре себе відчуває, коли просять показати свою роботу класу.

1 2 3 4

3. Ясно виражає свої думки і почуття; добре і, зазвичай, зрозуміло говорить.

1 2 3 4

4. Любить знаходитися з людьми, товариський і бажає за краще не залишатися насамоті.

1 2 3 4

5. Має схильність домінувати серед інших; як правило, керує діяльністю, в якій бере участь.

1 2 3 4

Складіть отримані числа.

Загальний показник _____.

Шкала IV. Творчі характеристики

1. Виявляє велику допитливість і кмітливість у різних сферах людської діяльності; постійно ставить запитання.

1 2 3 4

2. Висуває велику кількість ідей або вирішень проблем і відповідей на запитання; пропонує незвичайні, оригінальні, розумні відповіді.

1 2 3 4

3. Висловлює свою думку без колювань; іноді роздратований і гарячий в дискусії, наполегливий.

1 2 3 4

4. Може ризикувати; має схильність до пригод.

1 2 3 4

5. Має схильність до гри з ідеями; фантазує, уявляє («Цікаво, що буде, якщо...»); зайнятий пристосуванням, поліпшенням і зміною суспільних інститутів, предметів і систем.

1 2 3 4

6. Виявляє тонке почуття гумору і бачить гумор в таких ситуаціях, що не здаються смішними іншим.

1 2 3 4

7. Надзвичайно чуттєвий до внутрішніх імпульсів і більш відкритий до ірраціонального в собі (вільніше вираження «дівчачих» інтересів у хлопчиків, велика незалежність у дівчаток),емоційно чуттєвий.

1 2 3 4

8. Чуттєвий до краси; звертає увагу на естетичні сторони, цікавиться деталями, не боїться бути відмінним від інших.

1 2 3 4

9. Не схильний до впливу групи; не терпить безладу; не цікавиться деталями.

1 2 3 4

10. Дає конструктивну критику; не схильний приймати авторитети без критичного вивчення.

1 2 3 4

Складіть отримані числа.

Загальний показник_____.

Анкета для учнів 3-4 класів

1. Що ти вважаєш в школі найголовнішим? _____

2. Який день тижня ти найбільше любиш і чому? _____

3. Що в школі тебе найбільше цікавить? _____

4. Якби ти міг обирати, які уроки (який урок) ти вибрав би, якби в розкладі був тільки один урок? _____

5. Мені цікаво _____

6. Я люблю _____

7. Мені важко (у мене викликає труднощі), коли _____

8. Коли я стану дорослим _____

Опитувальник
«Вивчення рівня готовності вчителів до роботи
з обдарованими учнями»

1. Як Ви розумієте поняття «обдарованість»?

- а) це прискорений, високий рівень розвитку певних здібностей;
- б) своєрідне поєднання здібностей, від якого залежить можливість досягнення більшого чи меншого успіху у виконанні тієї чи іншої діяльності;
- в) дуже високий рівень розумового розвитку дитини в якісній своєрідності, самостійності, нестандартності виконання завдань та розумової діяльності загалом;
- г) підвищений рівень розвитку однієї чи кількох здібностей людини, на основі яких з'являється можливість досягати високих результатів у соціально значущих видах діяльності;
- д) талановитість, наявність внутрішніх умов для видатних досягнень у діяльності;
- е) не могу відповісти.

2. Розмежуйте значення понять «обдарованість», «талановитість»:

- а) «обдарованість», «талановитість» – тотожні поняття;
- б) обдарованість – ступінь вираження таланту;
- в) терміни «обдарований», «талановитий» вживаються як синоніми й відображають рівень вираження здібностей;
- г) «обдарованість», «талановитість» – це не одне і те ж;
- д) талант – вищий рівень прояву обдарованості;
- е) не могу відповісти.

3. Успадковані анатомо-фізіологічні особливості організму, головним чином його нервової системи і органів чуття, виступають основою для розвитку здібностей:

- а) дар;
- б) геніальність;
- в) задатки;
- г) обдарованість;
- д) талант;
- е) свій варіант

4. Поняття «здібності» близьке до поняття «обдарованість» і визначається як:

- а) сукупність індивідуально-психологічних особливостей, які є умовою успішного високоякісного виконання людиною певної діяльності і зумовлюють різницю в динаміці оволодіння потрібними для неї знаннями, вміннями, навичками;
- б) особливо сприятливі, внутрішні передумови розвитку;
- в) свого роду міра генетично і досвідом обумовлених можливостей людини пристосуватися до життя;

- г) комплексне явище психіки людини, яке включає єдність інтелекту, творчості і мотивації;
- д) система якостей, які дозволяють людині досягати значних успіхів в оригінальному виконанні певної діяльності;
- е) не можу відповісти.

5. Один із відомих дослідників проблеми обдарованості Н. Лейтес доводить, що найважливішим фактором обдарованості є:

- а) самостійність;
- б) логічне мислення;
- в) креативність;
- г) вміння вчитися;
- д) працьовитість;
- е) свій варіант

6. За якими захисними ознаками, на Вашу думку, може ховатися обдарованість:

- а) швидкість і оригінальність вербальних (словесних) асоціацій;
- б) наполегливість у розв'язанні поставлених перед ними завдань;
- в) задоволення від процесу навчання;
- г) вміння критично розглядати дійсність і прагнення проникнути в суть речей та явищ;
- д) вміння бачити незвичайне у звичайному, по-новому сприймати звичайне;
- е) свій варіант відповіді _____

7. Вкажіть типові особливості поведінки обдарованих дітей:

- а) ставлять високі вимоги до себе;
- б) дуже активні й завжди чимось зайняті;
- в) життєрадісні;
- г) мають почуття гумору;
- д) перебільшені почуття страху, емоційна залежність;
- е) свій варіант відповіді _____

8. У чому, на Вашу думку, полягає відмінність між обдарованими учнями та відмінниками? Обдарований учень:

- а) створює проекти;
- б) висловлює цікаві думки та ідеї;
- в) більше до вподоби компанія дорослих;
- г) виконує домашні завдання;
- д) проводить час з однолітками;
- е) не можу відповісти.

9. До ранніх виявів обдарованості дитини належать:

- а) інтенсивний розвиток мовлення;
- б) допитливість, прагнення до експериментування;
- в) потужна енергійність, значна фізична, розумова і пізнавальна активність;
- г) легке і швидке засвоєння та використання нової інформації;

- д) порівняно низька втомлюваність і потреба у відпочинку;
- е) не можу відповісти.

10. Які сучасні технології (форми, методи, прийоми навчання) Ви використовуєте у роботі з обдарованими дітьми?

- а) виконання практичних робіт;
- б) метод взаємоперевірки учнів;
- в) лекційно-семінарська форма;
- г) уроки-консультації;
- д) різнорівневий індивідуальний підхід;
- е) свій варіант відповіді _____

11. Яке значення для Вас мають запроваджені (застосовані) Вами нетрадиційні форми роботи з обдарованими учнями:

- а) мені це знадобиться в майбутньому;
- б) мені просто цікаво працювати з такими учнями;
- в) значення не мають;
- г) мені важко, матеріал складний і надто науковий;
- д) наполегливо працюю на уроці;
- е) свій варіант відповіді _____

12. Які типи обдарованості Вам відомі (мають пряме відношення до ЗНЗ)?

- а) музична, образотворча, сценічна;
- б) соціальна (лідерська), психомоторна (спортивна);
- в) академічна, інтелектуальна, творча;
- г) обов'язкова, постійна, тимчасова;
- д) особлива, виняткова, індивідуальна;
- е) не можу відповісти.

13. Назвіть основні проблеми обдарованих дітей, які необхідно враховувати під час роботи з такими учнями:

- а) конформність;
- б) прагнення досконалості, відчуття незадоволення;
- в) негативне ставлення до школи;
- г) невідповідність між фізичним, інтелектуальним та соціальним розвитком;
- д) потреба у захисті;
- е) не можу відповісти.

14. Висловіть своє ставлення до тези, яку підтримують учені-педагоги: «Будь-яка дитина є або може бути обдарованою за умови спеціально організованого педагогічного впливу». _____

**Тест щодо визначення схильності вчителя
до роботи з обдарованими дітьми**

Виберіть один із запропонованих варіантів відповіді.

- 1. Чи вважаєте Ви, що сучасні форми й методи роботи з обдарованими дітьми можуть бути удосконалені?**
 - а) так;
 - б) ні, вони і так досить гарні;
 - в) так, у деяких випадках, але при сучасному стані школи – не дуже.
- 2. Чи впевнені Ви, що самі можете брати участь у роботі з обдарованими дітьми?**
 - а) так, у більшості випадків;
 - б) ні;
 - в) так, у деяких випадках.
- 3. Чи можливо те, що деякі з Ваших ідей сприяли б значному поліпшенню у виявленні обдарованих дітей?**
 - а) ні;
 - б) так, за сприятливих обставин;
 - в) лише в деякій мірі.
- 4. Чи вважаєте Ви, що в недалекій перспективі будете відігравати важливу роль у принципових змінах у навчанні й вихованні обдарованих дітей?**
 - а) так, напевно;
 - б) це малоймовірно;
 - в) можливо.
- 5. Коли Ви вирішуєте почати якусь дію, чи думаєте Ви, що Ваш задум допомагає поліпшенню стану справ?**
 - а) так;
 - б) часто думаю, що не зумію;
 - в) так, часто.
- 6. Чи відчуваєте Ви бажання зайнятися вивченням особливостей неординарних особистостей?**
 - а) так, це мене приваблює;
 - б) ні, мене це не приваблює;
 - в) все залежить від затребуваності таких людей у суспільстві.
- 7. Вам часто доводиться займатися пошуком нових методів розвитку здібностей дітей? Чи відчуваєте Ви задоволення при цьому?**
 - а) так;
 - б) задовольняюся лише тим, що є;
 - в) ні, тому що вважаю слабкою систему стимулювання.
- 8. Якщо проблема не вирішена, але її вирішення Вас хвилює, чи хочете Ви відшукати той теоретичний матеріал, який допоможе вирішити**

проблему?

- а) так;
- б) ні, досить знань передового досвіду;
- в) іноді.

9. Коли Ви відчуваєте педагогічні зриви, то:

- а) продовжуєте сильніше наполягати на починанні;
- б) махнете рукою на спроби;
- в) продовжите робити свою справу.

10. Коли Ви чуєте незнайомий термін у знайомому контексті, чи зможете Ви його повторити в подібній ситуації?

- а) так, без складнощів;
- б) так, якщо цей термін легко запам'ятати;
- в) ні.

11. Учень ставить Вам складне питання на «заборонену» тему. Ваші дії:

- а) Ви ухиляєтеся від відповіді;
- б) Ви тактовно переносите відповідь на інший час;
- в) Ви намагаєтеся відповідати.

12. У Вас є своє основне кредо в професійній діяльності. Коли Ви його захищаєте, то:

- а) можете відмовитися від нього, якщо вислухаєте переконливі докази опонентів;
- б) залишитесь на своїх позиціях, які б аргументи не висували;
- в) змініте свої думки, якщо тиск буде дуже потужним.

13. На уроках зі свого предмета мені імпонують наступні рівні відповіді учнів:

- а) середній;
- б) достатній;
- в) високий.

14. Ви займаєтесь розробкою нового уроку. Вирішуєте припинити цю справу, якщо:

- а) на Вашу думку, справа відмінно виконана, доведена до завершення;
- б) Ви більш-менш задоволені;
- в) Вам ще не все вдалося зробити, але є й інші справи.

Підрахуйте бали, які Ви набрали, у такий спосіб:

За відповідь «а» – 3, «б» – 1, «в» – 2.

Обробка результатів

49 і більше балів. Ви маєте велику схильність до роботи з обдарованими дітьми. У Вас є для цього потенційні можливості. Ви здатні стимулювати творчу активність, підтримувати різні види творчої діяльності учнів.

Від 24 до 48 балів. У Вас є схильності до роботи з обдарованими дітьми, але вони вимагають розвитку ресурсів і активного саморегулювання в

інтелектуальному процесі. Вам необхідний правильний вибір об'єкта спрямованості творчого інтересу учнів.

25 і менше балів. Схильностей до роботи з обдарованими дітьми, звичайно, обмаль. У більшій мірі Ви самі не проявляєте до цього особливого інтересу. Але при відповідній мобілізації сил, віри в себе, клопіткій роботі зможете досягти багато чого у вирішенні цієї проблеми.

Навчально-методичний посібник

**ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТИ
ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ
З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ**

Укладач *Т. І. Молнар*

Тираж 10 пр.

*Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготовлювачів
і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 4916 від 16.06.2015 р.*

*Редакційно-видавничий відділ МДУ,
89600, м.Мукачево, вул.Ужгородська, 26*